

VESTNIK VOČERO
VOČERO VESTNIK
SLOVENSKE
DOMOBRANCE
VESTNIK
DOMOBRANCE
SLOVENSKE
VESTNIK VOČ
ERO VESTNIK



VESTNIK SLOVENSКИH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV
je glasilo svobodnjakov vključenih v ZDSPB. — Ureja ga konzorcij, Ramón L. Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. Ureja uredniški odbor. Naslov uredništva in uprave: Ramón L. Falcón 4158, suc. 7, Buenos Aires.

VESTNIK — VOCERO es el informativo de los combatientes anticomunistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón L. Falcón 4158, 1407 - Buenos Aires.
Director y Editor responsable: Rudi Bras.

VESTNIK — VOCERO is the voice of Slovenian anticomunists veterans.
Ovitek: Aleš Gošar.

Tiska: Talleres Gráficos Vilko S.R. L., Estados Unidos 425
(1101) Buenos Aires - Argentina.

Stavljenje: **MALIVILKO** - Tel.: 362-7215/1346

DENARNA NAKAZILA za naročnino in za „Tiskovni sklad Karla Mauserja“ pošiljajte na ime VESTNIK, na zgoraj napisani naslov uprave.

Stvari so se torej iz dneva v dan bolj zapletale in tako sva se s prijateljem odločila, da se iz skrivališča prebijeva do Soče in čez v Italijo. To je bilo 9. maja. Ideja je bila tvegana, toda druge rešitve vsaj jaz osebno takrat nisem videl. Treba je bilo računati, da so nam praktično pošle zaloge hrane, cerkovnikova družina nas ni mogla preživljati, nevarnost je bila, da vsak trenutek naše skrivališče odkrijejo. Tako sva se, kot je bilo rečeno, izmuznila 9. maja proti večeru, v civilnih oblekah in vsak s svojim nahrbtnikom iz cerkve in po najkrajši poti preko gradu skušala doseči odprto polje. Vedela sva, da imajo partizani okoli mesta svoje zasede, zato sva mislila obiti mesto v širokem loku in v prvih jutranjih urah preplavati Sočo. Na poti nisva srečala ne patrol, ne zased, sva pa za borih 5 km potrebovala skoraj vso noč. Zlasti težaven je bil prehod čez cesto Gorica - Trst, kjer so neptretrgano vozile kolone in kolone angleških tovornjakov. Spominjam se, da je bila zelo svetla noč, poleg tega pa so še neštevilni reflektorji risali po nebu znameniti Churchillov V. Bil je dan, ali bolje, noč zmage.

Po celonočnem plazenju sva prišla do Soče, toda čez njo ne. Ko sva v prvih jutranjih urah zagledala reko pred seboj, to ni bila Soča, ki smo jo dobro poznali. To je bil veletok. Široka in umazana se je valila proti izlivu. Prejšnje dni je zlasti po Trenti in Bovškem hudo deževalo in je reka narasla čez vse mere. Takrat, v mladih letih, sem bil dober plavač in sem se že pričel slačiti, da bi se vrgel v vodo. Mislil sem si, samo da pridem kako čez, obleko si bom že potem izposodil na furlanski strani. Prijatelj pa se je gladko uprl: „Preko te vode jaz ne pridem. Raje poskusim karkoli drugega.“ Po kratkem posvetu sva se odločila, da ostaneva skupaj, se vrneva, pa naj bo, kar bo. Prijatelj je poznal Snoja, ki je bil minister v prvi partizanski vladi in sva polagala vanj velike upe. Seveda nisva vedela, da je bil takrat že prav tako ubog kot midva. Kaj torej sedaj?

V skrivališče se nisva mogla več vrniti, ker sva skoraj s popolno gotovostjo sklepala, da bi ga s tem izdala. Izmisliła sva si zgodbo o italijanskih internirancih, ki se pač vračata po končani vojni domov. Računala sva, da bova lahko prelisičila partizanske patrole, ki so bile sestavljene iz domačih terencev, preprostih ljudi, in preko Trnovskega gozda prekoračila Sočo kje višje, recimo, med Kanalom in Tolminom.

Seveda je bil to račun brez krčmarja. Komaj sva dobro stopila na kolovozno pot ob reki (bil je že svetel dan), se je od nekod nenadoma pojavila partizanska enota in naju ustavila: „Kdo sta, od kod, kam, dokumenti!“

• Zgodbo italijanskih internirancev je že v kali prekinil leden pogled poveljnika patrole, ki naju je z očmi premeril od razmeroma dolgih las, preko dostojne obleke, do dobrih čevljev. Še se je vrnil nazaj od čevljev do las in že sva korakala pred naperjenimi puškami na poveljstvo Okrajne zaščite, ki je bila v Sovodnjem. Tam naju niso veliko spráševali, niti izgubljali časa. V desetih minutah je bil pripravljen zapravlživček in že so naju, strogo zastražena, peljali k zasliševanju na komando mesta Gorice. Stvar je postajala tragična. V Gorici je v letih 1944-45 naš Propagandni odsek veliko kulturno delal. Po desetletjih smo priredili prvo slovensko predstavo v teatru Verdi, ljudje so naju poznali. Izdajali smo lista Tolminski glas in Vipavec ter sploh skušali vrniti Gorici slovensko lice.

12a Partizanska komanda mesta je bila v poslopju, prav nasproti vojašnice, kjer je bila pred razpadom nastavljena naša četa. Sedaj sva že od daleč opazila vihrati na kasarni angleško zastavo. Ko smo se pripeljali vstric vojašnice, je prijatelj tvegala zadnji, obupni poskus. Skočil je z voza (nisva bila vklenjena) in v vseh jezikih, kolikor mu jih je prišlo na misel, pričel kričati, da sva vojna ujetnika, italijanska interniranca, da naju bodo partizani ustrelili in da iščeva angleške zaščite. Stražar, ki je dotedaj brezbrizno stal pri vratih, je bliskovito snel brzostrelko in jo naperil na prijatelja. Bila sva izgubljena.

12b Izgubljena, takole v dvojini, je morda preveč. Prijatelj, ki so ga takoj odpeljali, je po čudovitih okoliščinah uveljavil svoj „Soldbuch“ (bil je v nemški vojski) in so ga končno vtaknili med nemške ujetnike, odkoder je pozneje ušel in se rešil k Zaveznikom. Pa to je druga, dolga zgodba. Izgubljen sem bil pravzaprav samo jaz, ker se takrat nisem niti zavedal, kakšnemu trpljenju grem naproti. Voz se je obrnil, takoj so me vklenili in me odpeljali v Šempeter, predmestje Gorice. Tam je bil nekak okrajni zapor. Zabrisali so me v samico, kjer je bilo k sreči (ali nesreči) nekaj slame po tleh in me pustili samega do naslednjega dne. Seveda, popolnoma sam nisem bil, ker me je že po nekaj minutah začelo žgati po vsem telesu. Bilo je nezmotljivo znamenje: uši. Med vojno sem se jih še kolikor toliko otépal, zato so se me pa sedaj nažrle za vsa leta nazaj. Drugo jutro so se odprla vrata: „Vstani, za menojo!“, vse to seveda spremljano z neponovljivimi izrazi. Stražar me je potisnil v svetlo sobo, kjer je sedela nekaka porota: štirje moški srednjih let, civilisti. Ko so me natančno preiskali (uši jih niso nič motile), so mi pobrali vse, zlasti mi je bilo hudo za dobro uro (očetovo darilo ob maturi) in misal, ki mi ga je prav ob isti priložnosti podarila mama. Ta misal so mi na moje prošnje pred odhodom

vrnili, češ saj ga boš še krvavo potreboval. Začela so se dolga, neskončno dolga zasliševanja. Podnevi, ponoči, ob katerikoli uri, brez hrane, večkrat sem jim vmes od utrujenosti zaspal. Ker pa niso uporabljali drugačnega fizičnega nasilja, sem bil še vedno italijanski interniranec: iz južne Italije se vračam nazaj. Vedel sem, da mi ne verjamejo ničesar, zato me kak teden pozneje ni presenetila odločitev glavnega zasliševalca: „V Idrijo, na Ozno!“

IDRIJA

Že beseda Ozna je pomenila vse najhuše, Ozno smo dobro poznali: tajna partizanska policija, ki je v svojih metodah velikokrat prekosila Čeko, svojo sovjetsko učiteljico in vzornico. Naslednjega dne zjutraj smo odrinili. Bili smo čudna družčina: Tržačan (Italijan), o katerem nikoli nisem zvedel, česa ga dolže, jaz in dva starejša možaka, člana ljudske zaščite, naša stražarja. Hodili smo peš. Ko bi bilo to v drugačnih okoliščinah, kako bi užival vso lepoto, ki nam jo je nudila Vipavska dolina v cvetju. Tako pa smo hodili tiho, vsak pogreznjen v svoje misli. Proti večeru smo se začeli vzpenjati proti Trnovski planoti. Večkrat sem se ozrl na stara možakarja, kako sta, vsa upehana, rinila za nama. Nekajkrat sva ju pustila toliko v ozadju, da sva lahko izmenjala nekaj besedi. „Uidiva,“ sem šepnil tovarišu, toda vedno je nekako žalostno odmajal z glavo. „Uidi sam,“ mi je rekel, „jaz grem, kamor naju peljejo.“ Izprani možgani, družinski člani kot talci, upanje, da se mu ne bo nič zgodilo, kdo ve. Sam sem bil tudi v dvomih. Če uidem, bodo njega ustrelili. Ali lahko vzamem to odgovornost nase? Tako se je sredi Trnovske planote znočilo, pričelo je deževati. Stisnjeni pod košato smreko smo čakali jutra. Prilik za pobeg je bilo sto in ena, nobene nisem izrabil. Ves naslednji dan je lilo kot iz škafe. Stražarja sta z nama delila svoje skromno brašno in nama večkrat namigavala, naj bova pametna, češ v Idriji se vama ne bo nič zgodilo. Dobro sta vedela, da tudi njuna svoboda, če ne življenje, visita na nitki. Proti večeru smo vsi premočeni vstopili v idrijski grad.

Nismo naredili še deset korakov, ko so se name vrgli trije korpulentni moški in me takorekoč odnesli po nekih stopnicah v temno podzemsko sobo, ki je gotovo v času idrijskih gospodov služila za zapor. Utegnil sem le reči, kot zadnji rešilni krik: „Minister Snoj,“ pa sem jo že dobil po glavi in od tedaj dalje se vsega spominjam kot v megli. Odvzeli so mi očala,

pozneje sem zvedel, da je več Hrvatov prav tam naredilo samomor, ko so si prerezali žile z razbitimi očali. Pobrali so mi tudi culico, v kateri sem nosil misal in nekaj perila. Za čuda čudov, to culico so mi ob odhodu iz Idrije dali nazaj, nosil sem jo skozi vse zapore v Ajdovščini in Vipavi ter jo izgubil šele na meji svobode. Pa o tem pozneje. Trenutno pa je bilo vse grozotno. Ne da bi kdorkoli izmed treh hrustov spregovoril karkoli, so od nekje dobili debele palice in že je začelo padati po meni. Po prvih udarcih sem se zgrudil in od takrat sem se zavedel samo še tu in tam. V enem teh svetlih trenutkov, ko sem seveda nečloveško rjul od bolečin, sem zagledal tudi neke pse, ki so jih Oznovci (istočasno kot pse sem opazil tudi uniforme), ščuvali name. Psi so se sicer zaganjali vame, mi tudi cefrali obleko, prav ugriznil me pa ni nobeden. Sam sem ležal na tleh, zvit v klobčič (gotovo podzavestno) in slišal svoje vpitje. Koliko časa je trajalo to pretepanje, ne vem. Spominjam se le, da so me končno vsi trije postavili na noge in kot zadnje me je eden od njih („v Titovo počastitev,“ je rekel, bil je 25. maj) z batom silovito mahnil po hrbtu, nakar sem se ponovno sesedel. Nog nisem čutil več, nisem mogel več ne stati, ne hoditi.

Izvlekli so me iz temnice in me odvrgli v celico, ki je bila pa že nabito polna. Ker je pri pretepanju šlo vse od mene, sem moral strašno smrdeti. Zato so ostali priporniki glasno protestirali in dosegli pri stražarju, da so me položili kar na hodnik. Kdo ve, koliko časa bi ležal tam, da ni prišel mimo oficir, ki je ukazal, naj me spravijo v pralnico in od tam v celico. V pralnici je bila kad polna vode, vanjo so me stlačili. Učinek je bil skoro čudežen. Istočasno, ko je s krvjo prilepljena srajca odstopala od telesa, sem začutil tudi mravljince v nogah in v nekaj minutah sem lahko sam stal. Kljub vsem bolečinam, podplutbam, ranam in obtolčenosti, sem se počutil kot nov. Občutek blaženosti je zmotil Oznovec in spremenil oficirjevo povelje: „Takoj na zaslišanje!“ Ko sem še vedno s težavo stopil pred zasliševalca, se mi je mrzel pot pocedil po hrbtu. Spoznal sem v njem Wagnerja, študenta tehnike, s katerim smo že pred okupacijo Jugoslavije imeli zagrizene debate na fakulteti in ki je že takrat izrekel preroški stavek: „To bo še lušno, ko vas bomo klali!“ Očividno me ni spoznal. Scena je bila običajna: pred Wagnerjem velika miza obložena z nadevanimi kruhki, pijača, cigarete, malo vstran tipkarica, ob meni Oznovec. Velikokrat sem pozneje premišljeval, kako so se podobne okoliščine odvijale v vsej zgodovini človeštva, na stolu, kjer sem sedel jaz, so sedeli ljudje vseh vrst, junaki in slabiči, svetniki in odpadniki. Jaz sem bil med temi zadnjimi. Popolnoma strt, sem, predno me je zasliševalec

kaj vprašal, začel: „Tovariš, povedal bom vse po pravici.“ Pokimal je in dal z glavo znamenje tajnici. Govoril sem s presledki vsaj dve uri. Vmes me je večkrat obšla slabost. Dali so mi kozarec vode. Za konec mi je Wagner dal podpisati zapisnik. Podpisal sem vse, ne da bi karkoli prebral. Ko sem vstajal, mi je partizanka dala dva obložena kruhka, Wagner pa je dostavil: „Od sedaj te ne bomo več pretepali.“ Ko sem bil z Oznovcem že med vrati, je zaklical: „Ti, tebe pa odnekod poznam!“ Kot stroj sem odgovoril: „S tehnične fakultete.“ Začuda pa je bil njegov komentar kratek: „Ja, že takrat sem vedel, kakšen bo vaš konec.“ Zamahnil je z roko in stražar me je odpeljal v celico.

Koliko časa sem bil še v Idriji zaprt, mi je nekoliko ušlo iz spomina. Vem, da se v tistih dneh zame ni nič važnega zgodilo. Šlo je vse po istem kopitu: nočna zasliševanja sotrpinov, proti jutru pretepena trupla, ki so jih suvali nazaj v celico, lakota. Imena mnogih sojetnikov sem ohranil, nekateri so bili pozneje ustreljeni v Ajdovščini, nekateri so izginili, kolikor vem, se ni rešil nihče. Nekako v začetku julija so nas neki večer natrpali na tovornjake in odpeljali v razne smeri. Naš voz je zavil na cesto proti Ajdovščini.

AJDOVŠČINA

V Ajdovščini spet popisovanje, nova celica, novi obrazi. V Ajdovščini sem se iz tistega miselnega in spominskega šoka vrnil spet v realnost. Predvsem sem ugotovil, da je od odhoda iz Gorice preteklo že nekako dva meseca. Najbolj boleča pa je bila gotovo novica o vrnitvi in o pokolu domobrancev. V naši celici sta bila dva brata, Notranjca, visokorasla kot dvoje hoj na Javorniku. V presledkih sta povedala vso zgodbo, kako sta ušla iz Vetrinj, da sta se skušala prebiti v Italijo, pa ju je zaneslo preveč na levo, znašla sta se v Kanalski dolini in ju je pod Predilom zajela skupina italijanskih garibaldincev ter ju predala partizanom. In tako sta bila tu v Ajdovščini. Ker so ju ujeli zunaj območja IV. armade, sta bila po nekaj dneh rešena, „rešena“ med narekovanjem, ker so ju brez zaslišanja in sodbe ustrelili.

Tu moram narediti zapik in biti objektiven. Dalmatinska IV. armada je izdala že prve dni maja strogo povelje, ki je veljalo za vse armadne, policijske ali kakršnekoli druge formacije, da ne sme biti ustreljen noben član sovražne vojske brez pristanka vrhovnega poveljstva armade. Med te „sovražne sile“ smo bili šteti (razen žensk) vsi zaporniki, ki smo se

tlačili v ajdovskih celicah. Naša je bila prostorna, gotovo nas je bilo petdeset v njej. Že ob prihodu se me je, zaradi meni nerazumljivih razlogov, usmili eden od stražarjev in mi določil ležišče ob oknu, čes ti si študent, boš bral. Kaj bom bral, sem kmalu zvedel. Vsako jutro po „zajtrku“ so mi prinesli izrezke iz Primorskega dnevnika ali Delavske pravice s temami o začetnih uspehih nove socialistične Jugoslavije itd. in to sem moral vsej celici glasno prebirati. Dovoljena so bila tudi vprašanja in nanje je skušal odgovarjati navzoči komisar. Toda to socialistično osveščanje, kot so ga imenovali, je po kakih desetih dneh ponehalo, kot bi odrezal. Neke noči so se hrupno odprla vrata, v medli luči se je pojavil stražar in začel klicati imena z dodatnim: „Z vso opremo!“ Med njimi sem bil tudi jaz. Javil sem se kar veselo, saj je „z vso opremo“, pomenilo, da me vsaj tisto noč ne bodo ustrelili.

VIPAVA

Spet so nas naložili na tovornjake in po krajši vožnji smo se ustavili v Vipavi. V vipavskih zaporih je bilo vse prenatlačeno. Znašel sem se v podolgasti celici in se s silo stisnil med dvojce ležečih teles. Zjutraj smo se nekako spoznali. Bolje povedano, čisto jasno se spominjam sosed na desni (zaradi poznejših dogodkov), medtem ko mi je sosed na levi popolnoma izginil iz spomina. Niti ne vem, ali je bil eden, ali pa jih je bilo za časa mojega bivanja več.

Če smo bili v Ajdovščini v nebesih, so nas v Vipavi pahnili v pekel. Hrana je bila dvakratna čorba na dan, bili so dnevi, ko nam niso dali ničesar. Zasliševanja, pretepanja, celonočno vpitje nesrečnikov, je bilo na dnevnem redu. Neke noči, ko je bilo najhuje, se je v kotu oglasil mlad fant in začel glasno moliti rožni venec. To je potem postala naša navada. Prvi, ki ga je nočno vpitje zbudilo, se je vsedel na slamo in pričel z rožnim vencem. Molitev nas je neverjetno pomirila. Sosed na moji desni je bil Hrvat, domobranski poročnik (oficir hrvaških domobranov). Bil je edini, ki je glasno protestiral, ko smo molili. Ko s protesti ni ničesar opravil, se je pričel norčevati. Ko je bilo pa še to bob ob steno, je končno umolknil, pri molitvi pa ostentativno ni sodeloval.

Toda stvari so se poslabšale. Zapori so dobili novega komandanta, ki je v nasprotju s prejšnjim dovolil, da so v nočnih urah pijani partizani in še bolj pijane partizanke vdirali v celice in iskali znance. Sredi noči se je naenkrat prižgala luč, od vrat se je zaslišalo divje tuljenje in že so se vsuli

tovariši v celico. Mi smo takoj morali skočiti pokonci, se postaviti v držo „mirno“ in vsak ob svojem ležišču čakati, kaj bo. Ponavadi taka tolpa ni našla nobenega znanca in tudi če bi kak znanec bil, smo bila tista koščena, izmaličena bitja, nespoznavna.

Teže je bilo z vstajanjem. Fantje so bili že po nekaj dneh tako oslabei, da se je marsikomu ob skoku pokonci v glavi zavrtilo in je telebnil kolikor je bil dolg in širok na tla. Shuronskim vriščem in krikom so skočile najprej partizanke, nato pa še partizani nanj in ga suvali in brcali s svojimi novimi škornji do nezvesti. Navadno smo ga sojetniki hitro potegnili k steni in ga nekako rešili. Toda usoda teh revežev je bila zapečatená. Čez dan smo izprosili kakega izmed stražarjev (Primorci so bili še najbolj človeški), da ga je spravil v „ambulanto“. Seveda je bila ambulanta ena izmed tolkih laži, s katerimi so naspitali. To sem zvedel pozneje. Obstajala je enostavno iz strela v tilnik in dvajset centimetrov zemlje nad truplom. Fant je bil pa le rešen. Sam sem bil še dokaj trden. Kako je do tega prišlo, bom povedal pozneje. Z veliko zaskrbljenostjo pa sem neke noči opazil, da se hrvaški poročnik ob meni ni več mogel dvigniti. Potne kaplje so mi stopile na čelo. Vedel sem, da je to začetek konca.

Čez nekaj dni smo imeli spet nočni obisk. Hrvata sem z vsemi močmi, ob steni, skušal dvigniti. Že je stal, takrat so se meni zapletle noge in oba sva štrbunknila partizanom pod škornje. Hitro sem bil na vseh štirih in sem se jim zmuznil med nogami do svoje slamarice. Hrvat pa je obležal. Še danes ne morem pozabiti tistih široko odprtih oči, ki so prosile usmiljenja. Poteptali so ga do smrti. Kot bi slutil svoj bližnji konec, je zadnje dni molil rožni venec z nami in mi dal tudi naslov staršev. Ko sem bil že na svobodi, sem jim pisal. Odgovorila mi je mama in me prosila, naj ji popišem sinovo smrt in kraj, kjer je pokopan. Prvega nisem mogel, za drugo nisem vedel.

Še eno stvar bi rad omenil iz spominov na svoje zaporniško življenje. Ko so po celicah pogasile luči in je navadno tja do polnoči bilo še kolikortoliko miru, so se pričeli naši najljubši pogovori. Vsak večer je bil eden na vrsti, da je pripovedoval, kaj in kako so pri njih jedli. Tako so se nam večer za večerom cedile sline po dobri polenti, taki s slanino, po sirovih štrukljih, po sveže pečenem kruhu. Zdelo se nam je, da celo lačni nismo bili več.

Tako so tekli dnevi in noči, bolj noči in dnevi. Prve so bile neskončno daljše. Pozbil sem povedati, da sem se v vipavskih zaporih srečal z znanim ljubljanskim jezuitom. Ob neki priliki so naju soočili in križno

zasliševali. Vtis sem imel, da hočejo jezuitskega patra obdolžiti nekih gospodarskih poneverb. Zato so bili moji odgovori silno previdni: ne vem, se ne spominjam, nisem videl i. p. Patru gotovo nisem škodil, čeprav sem preživel nato eno noč v bunkerju. Druga oseba, s katero sem se kmalu spoznal in navezal tesnejše stike, je bil ljubljanski bogoslovec Leskovic, ki je kot domobranec služil nazadnje v Kanalu ob Soči. Kje in kako so njega zajeli, nisva nikoli govorila. Zanimivo je, da sva na smrt obsojena ujetnika (o tem sva bila prepričana) v svojih pogovorih bežala iz vsakdanjosti. Spomini so hiteli nazaj, na prelepe dni otroštva, na dijaška leta in so se redno ustavili aprila 1941. Kot bi zadeli ob zid so se vračali nazaj prav do detinstva.

Nekega dne so partizani (tokrat trezni) vdrli v zapore opoldne. Stali smo v vrsti in čakali na „župo“. Od strahu popolnoma odreveneli, smo se podzavestno stisnili v gručo kot da bi bili tako bolj na varnem. Stražarji so nas s puškinimi kopiti spet spravili v vrsto, tam sta pa dnevna svetloba in bližina naredili svoje. Naenkrat se je zaslišala pridušena kletev in „glej ga hudiča, ta je pa far iz Kanala!“ Že je stal prijatelj bogoslovec sredi dvorišča, po njem je pa padalo, kar so krvniki dobili pri roki. Takrat se je zgodilo še nekaj drugega, nepričakovanega: vrsta okostnjakov, ki je stala z menaškami v rokah, se je nenadoma obrnila in mimo osuplih stražarjev odkorakala nazaj v celice. Čuli smo samo še povelje: „Iz kotlov izlijte!“ Pograbil me je krčevit jok, vrgel sem se na slamo in sredi joka zaspal. Leskovic so vsega izmaličenega po štirih dneh (najbrž so čakali dovoljenje glavnega štaba) ustrelili za vipavskim pokopališkim zidom.

Kako, da sem sam obstal? Čeprav nerad, moram te spomine za kanček razširiti. Moj rod izhaja iz Žabnice na Gorenjskem, vse sorodstvo po mamini in očetovi strani je stisnjeno na nekaj kvadratnih kilometrih sredi Sorskega polja. Čeprav so bile (deloma so še) to stare, verne družine (ko je zazvonilo angelsko češčenje, se je vse delo ustavilo, trikrat na dan so vsi od najmlajšega do najstarejšega pozdravili Kraljico angelov), so ti ljudje doživljali nemško okupacijo drugače kot mi v Ljubljani. Upor proti Nemcem jim je bil nekaj samoposebi umevnega. Še danes trdijo, da je bilo partizanstvo vsenarodna vstaja, kjer so se oni borili sicer ob komunistih, toda ne zanje, kajti v ciljih so se razhajali, vezal pa jih je le priložnostni odpor proti skupnemu sovražniku. Ko sem pozneje govoril z njimi, jih večina kritično gleda na revolucionarna leta, ne pa vsi. Med te zadnje bi sodil bratranca Pavleta in Lojzeta Hafner, ki ju posebej omenjam, ker sta bila tesno povezana (o tem sem prepričan) z mojo rešitvijo.

Ko smo tako v vipavskih zaporih čakali, kdaj nas bodo peljali za pokopališki zid in včasih celo prav potiho zapeli („Bom šel na planince“ je bila najljubša), se odpre lina v vratih in stražar malomarno zavpije: „Cvikeraš!“ Cvikeraš sem bil jaz, ker sem edini nosil naočnike — cvikerje pa se me je med stražarji to ime prijelo. Presenečen sem vstal in avtomatično vprašal: „Z opremo ali brez“, toda lina je bila že zaprta. Zunaj me je čakal vojak in me odvedel v pisarno. Kakšno je bilo moje presenečenje, ko sem tam zagledal Pavleta Hafnerja. Bil je v civilu. Ob nekem delnem razbitju mreže OF v Ljubljani, so ga l. 1943 poslali v Dachau, odkoder se je takoj po vojni vrnil in zasedel visok položaj v Ljubljanski banki. Kako je zvedel zame, mi je uganka. (Ko sem po mnogih letih z njim o tem govoril, se ni spomnil ničesar). Takoj mi je povedal, da me bo sodil bratranec Lojze (Hafner), kar zame ni pomenilo veliko, saj sem vedel, da je bil visok partizanski funkcionar in sem si predstavljal, da bo zvest svojim načelom. Pavle mi je ponudil knjig in svežega perila (tega sem bil zelo potreben). Sem pa oboje zavrnil, saj sem čakal smrti iz dneva v dan. Poslovila sva se korektno. Je pa bil ta obisk zame življenjskega pomena. Od tistega dne sem se uvrstil med izbrance, ki so za kakšne ure na dan hodili delat izven zapore. Pometali smo okrog jetnišnice, odvažali ruševine i. p., glavno pri tem pa je bilo, da je pot iz celice in spet nazaj vodila skozi kuhinjo, kjer so nas žene in dekleta (tudi zapornice) zasule s kosi kruha in drugimi ostanki oficirske menze. Stražarji so mižali in tako smo pogoltnili jutranjo porcijo pri delu, ob povratku pa po poti do zapore. Kar je kdo prinesel v celico, so mu sojetniki seveda takoj pobrali iz rok.

V začetku avgusta se je zapor začel grozljivo prazniti. Vsako noč je po večkrat vstopala straža in klicala imena z dodatkom: „Brez opreme!“ Zjutraj je prišel stražar in odnesel tistih nekaj ušivih cunj, ki so za jetnikom ostale. Na naša vprašanja so navadno odgovarjali, da so odšli na prisilno delo. Pozneje sem zvedel, da so jih odvažali na Trnovsko planoto in jih na raznih krajih postrelili. Ta grobišča domačini gotovo poznajo. Prišel bo čas, ko bodo tudi ti vojni ujetniki počivali v posvečeni zemlji.

Tretjega avgusta je zame nastopil odločilni dan. Že pred šesto uro je vstopil stražar, me poklical in na veliko čudo prinesel še kar dobre hlače in nekaj perila, da sem se preoblekel. „Pred osmo bodi nàred,“ mi je rekel. Precej pred osmo sem v dobrih hlačah in dobrih čevljih (edino kar so mi pustili) stal pri vratih in čakal. Kmalu so se odprla in v spremstvu stražarja sem odkorakal. Preostali sojetniki so mi z vsemi mogočimi

znamenji želeli srečo. Zavila sva na cesto in vstopila v zgradbo, ki nam je za časa domobranstva služila za vojašnico in tudi kot prosvetni dom, ker je imela lepo dvorano. Tokrat je bila zasedena do zanjega kotička. Na odru sem opazil nekakšne klopi, kjer so že sedeli ljudje. Za njimi so stali uniformiranci. Ko sva stopila v dvorano, je nastala ledena tišina, takoj nato pa nekakšno mrmranje, ki je kmalu utihnilo.

Ne bom popisoval na dolgo in široko vsega sojenja. Predsednik sodišča je bil v resnici bratranec Lojze, sojenih nas je bilo kakih deset. Ko sem prišel na vrsto in je tožilec začel govoriti, sam sebi nisem verjel, ali prav slišim. Začel je s Tomčevim mladčevstvom (bil sem član dijaške in akademske KA), prešel name kot domobranca-prostovoljca, natančno opisal vse moje domobranstvo v Ljubljanski pokrajini in pozneje na Primorskem, zamolčal ali obsel nekatere točke (ki sem jih jaz priznal — v očeh partizanskih sodnikov bi bile zelo obremenilne) in konča, da navsezadnje, izmeček kot sem, tega pravzaprav niti sam kriv nisem, ampak sem tipičen produkt klerofašistične izžemalske družbe. Branilec je v vsem potrdil tožilčeve izjave, šel v obtožbi mestoma dalje kot tožilec (partizanska sodišča!) in prišel do istega sklepa: obsoditi je treba družbo, to so le nakaze, ki jih taka družba rodi. V meni se je vse smejalo. To ni bila obtožba za smrtno kazen. Sodišče se je umaknilo. Po kratkem času smo vsi navzoči stoje poslušali razsodbe. Smrtnih obsodb ni bilo. Dobil sem deset let težkega prisilnega dela in dosmrtno izgubo državljanskih pravic. Lojze je bil obrnjen proti dvorani, mene ni pogledal. Ljudje so se začeli v popolnem molku razhajati. Ni bilo niti vpitja, niti klasičnih parol. Ko me je stražar vodil mimo gruč ljudi, je stopil do mene starejši možak in mi rekel: „Fant, deset let hitro mine, vzdrži!“

V celici je bilo nepopisno veselje. Končno, kako lepo je vendar živeti! Ko sem z Lojzetom po mnogih letih govoril o tistih časih, se je tudi on le malo spominjal. Rekel je, da je veliko tvegalo in da je hodil po noževi konici. Na moje vprašanje, po čem to sklepa, je odgovoril, da se je začela okoli njega ustvarjati tipična komunistična praznina, ko se te vse izogiblje, ko te nihče več ničesar ne vpraša, ničesar ne pove, ko te ni več. Pred telesnim si že politični mrtvec. Rešil ga je premik njegove enote s Primorske v Dalmacijo, kjer so se stvari nekako pozabile.

ŠEMPETER NA KRASU

Drugo jutro smo obsojenci, močno zastraženi, odšli na različne kraje,

kjer naj bi prestajali svoje kazni. Med potjo smo se drobili, eni v eno smer, drugi v drugo, končno sva ostala sama s stražarjem. Moje mesto je bilo kazenski bataljon IV. armade v Šempetru na Krasu. Seveda sem zanj zvedel šele, ko me je stražar predal dežurnemu. Med potjo mi pa seveda ni hotel ničesar povedati. Hodila sva počasi, bil sem oslavljen in sem velikokrat prosil za počitek. Možakar ni bil hudoben in je rad privolil. Ponoči sva se ulegala v dišečo travo kar pod cesto. Tam mi je zvezal roke, podnevi sem hodil nevklenjen. Naslednjega dne sem stopil skozi „kapiju“ (vhodna vrata) v taborišče kazenskega bataljona. Nad vhodom je bil napis (v hrvaščini — po nacističnem zgledu): Tovariš Tito, z žrtvami bomo zadostili za svoje zločine! Kmalu sem bil pred bataljonskim poveljnikom, nič zmerjanja, pregledali so mi skromne cunje, misal, poveljnik ga je nezaupno tehtal v roki („Rupnikova propaganda“, je rekel), pa ga je kmalu odložil, ko je videl, da je v latinščini.

No, začelo se je novo življenje, vsaj brez strahu (Slovenca ni bilo nobenega) in ob zadostni hrani. Vstajali smo ob štirih, telovadili, imeli politična predavanja, nato pa smo se, zastraženi seveda, razpršili po okolici in pobirali orožje. To je bil nevaren posel. Preko Šempetra so se v zadnjih mesecih pred koncem vojne valili oddelki in korpusi vseh mogočih narodnosti, bile so se bitke, zato ni čudno, da so bila tla nastlana z vsemogočimi naboji, bombami, puškami, celo nekaj zavrženih strojnic smo našli. Že preje je bilo med civilnim prebivalstvom precej nesreč, zato je bila rešitev na dlani: svet naj očisti kazenski bataljon. Tako smo se kosali, kdo bo nabral več neizstreljenih nabojev, ročnih bomb (te so bile najnevarnejše) in podobnega materiala. Pri tem sem že prvi dan opazil, da sem padel med renične skesance, gorečnike, lahko bi jih imenoval nekake bičarje, ki so želeli in sanjali le o enem, o Titovem odpusčanju. Seveda je taka okolica začela takoj kot mōra legati name. Iz občestva lačnih, pretepenih, zaničevanih, toda svobodnih ljudi v vipavskem zaporu, sem padel med klečeplazneže, ovaduhe, servilneže, ki so po političnem predavanju bili zmožni ploskati politkomisarju tudi po pol ure (meni so omahovale roke), tako da smo večkrat zamudili zajtrk, toda nobeden ni odnehal. Končno je komisar sam ustavil ta množični delirij. Odkrito priznam, da se mi je prvi dan v bataljonu, ob obilni porciji in ob razmeroma normalnem sprejemu, prikradkla misel, kaj ko bi ostal. Do tedaj je namreč vsaka vlaken mojega telesa bila prepričana, da bom ob prvi priliki ušel. Toda že naslednji dan teh skušnjav ni bilo več. Še huje, doživel sem enega največjih ponižanj (gotovo je bilo to v prevzgojnem

načrtu), mnogo hujšega od onega v Idriji. Po dveh ali treh dneh mojega bivanja, me je ustavil politkomisar: „Pojutrišnjem zjutraj boš predaval ti. Naslov predavanja bo — Tito in socialistična Jugoslavija, edina pot do svobode in blagostanja. — Kolikor moreš, skušaj govoriti hrvaško.“ Porinil mi je listič z naslovom in odšel. Tisti listič sem vtaknil v sprednji mali žep pri hlačah (skoraj novih), pozabil nanj, ga našel spet na svobodi in hranil še dolga leta izseljenstva. Tisto jutro sem govoril, komisar mi je čestital, govor je izšel v bataljonskem glasilu, toda jaz sem vedel le eno: proč. Prilika se mi je kmalu ponudila.

Ko sem pozneje večkrat s sorodstvom premleval takratne dogodke, je nekajkrat padlo vprašanje: „Zakaj nisi ostal?“ Odgovor sem imel takoj pri roki: „Ker bi štiridesetletnega suženjstva enostavno ne vzdržal.“ Ne vem, če so me razumeli. Nekateri od njih so ga.

Kazenski bataljon je bil nastanjen v bivši vojašnici. Prostor okrog je bil obdan s tipično klobasasto bodečo žico, kot je bila v navadi med vojno. Ob žici so bili stražni stolpi iz lesa. Ne sicer prav visoki, toda vsak je imel reflektor in mitraljezno gnezdo. Min ni bilo. Tiste dni smo zvečer, ko se po polju ničesar več ni videlo, še v vojašnici zidali dodatne prostore. Zidarski mojster, ki je dela vodil, je imel navado zložiti odvečne deske prav pri žični ograji, ker mu jih tam niso pokradli. Tiste deske mi niso dale miru, ne podnevi, ne ponoči. Meril sem širino žičnih ovir in dolgost desk in se nekega dne odločil. Moj načrt je bil, da eno izmed desk položim preko žice, se zaletim po njej in vso ograjo preskočim. To seveda bi bilo treba opraviti v zgodnjih jutranjih urah.

TRST

Dvanajstega avgusta sem se kot vse druge večere vlegel in bil pripravljen, da buden dočakam, da se v vojašnici vse umiri. Boril sem se s spancem, oči so se mi same zapirale. Končno se mi je zdelo, da je čas. Splazil sem se iz spalnice, imel veliko srečo, da se nisem takorekoč z nosom zaletel v obhodnico, za katero sploh nisem vedel, da obstaja in obležal za deskami ob žici. Kako ozke so bile! Se bo sploh dalo teči? Toda časa za razmišljanje in ugibanje ni bilo. Snopi svetlobe z obeh reflektorjev so v enakomernih presledkih božali deske in žico. V trenutku sem bil nãred. Vse ostalo sem delal podzvestno, živalsko: deska, zalet, odskok, pekoča bolečina (padel sem na zunanjo vrsto bodic) razcefrane hlače, kraška vrtača pred menoj, kriki, rafali strojnic. Ves izčrpan ležim na dnu

vrtače, krvavim po trebuhu, po nogah, toda hudega ne more biti, ker se že plazim do bližnjega gozdička. Sprejmejo me nizki bori in visoka trava. Gospa Višarska, če pridem srečno do Trsta, bom poromal k tebi!

Že preje sem dobro vedel, da drži moja pot med železniško progo in glavno cesto. Ne ene, ne druge ne smem prestopiti. Tako sem začel svoj dvodnevni beg. Podnevi sem spal in se skrival v kaki goščavi, ponoči hodil. Med potjo sem naletel na njivo s korenjem, zjutraj sem s trav lizal roso. Toda kljub lakoti, kljub negotovosti, kljub skelečim ranam, ki so se le počasi celile, sta ostali tisti dve kraški noči nepozabno v spominu. To sta bili noči polni lune, polni škržatovega petja, polni čudovitih vonjav, da bi se človek ulegel tja na trdo kraško travo in se predal sanjam. Žal je bila resničnost dosti bolj kruta. Ko sem drugo noč, že proti jutru, zagledal pod seboj vas in polno luči, sem sklepal, da sem na Zavezniškem zasedbenem ozemlju. Jugoslavija je bila ponoči še vedno vsa zatemnjena. Vsedel sem se in v trenutku zaspal.

Zbudilo me je pasje renčanje in hropenje. Počasi sem se usedel, si nataknil očala — in odrevenel. Tik pred menoj je stala partizanska patrola z volčjakom na vrvi. Kakšno sekundo smo se preselečeno gledali. Nato sem z nekako mehanično kretnjo zagrabil čevlje, ki sem jih imel pod glavo in se bliskovito zagnal po strmini v globel. Za menoj se je vsula toča krogel, zaslišal sem tudi, da ščuvajo psa. Že v globeli sem čutil, da mi je kamenje razmesarilo podplate. Zato sem mimočre nataknil čevlje in bežal dalje. Ker sem slišal tudi glasove od strani, sem se vrgel v neko grmovje in tam obstal. Videl sem tri partizane, ki so se za psom spuščali po bregu. Pes je bil na moji sledi in že blizu. Naenkrat je obstal in se začel vrteti v krogu. Bilo je na mestu, kjer sem si nataknil čevlje. Zarinil sem se še globlje in čakal. Glasovi so odmevali od vseh strani. Minute so bile ure in ure dnevi. Končno se je stemnilo.

Dolgo nisem upal iz skrivališča. Previdno sem se začel premikati naprej. Nič, nobenega glasu, tišina je bila popolna. Ojunačil sem se in začel hoditi, vedno hitreje, vedno hitreje. Bežal sem. Veje so me tolkle v obraz, spotikal sem se in padal, toda šlo je naprej, vso noč. Proti jutru se mi je zazdelo, da zajemam nek nov vonj. Še nekaj grmov, še nekaj nizkega borovega podrastka, nato nebo, morje in mesto. Trst je ležal v mraku pod menoj. V zalivu se je zibalo nekaj ladij, od Barkovelj proti Sv. Križu je ropotal vlak. Bilo je 15. avgusta 1945, na praznik Marije Vnebovzete, moje velike Zavetnice.

„Belogardistični ponaredki“ partizanskih dokumentov...

Eden od „ponaredkov“

Izvršni odbor Osvobodilne fronte je 1. oktobra 1942 poslal novemu partizanskemu vrhovnemu poveljniku Matiju odlok, v katerem pravi med drugim:

c.) odločno, sistematično in temeljito je treba očistiti vasi, oddaljene od osnovnih prometnih žil, da bi se s tem zagotovila prehrana in zveza partizanskih čet. V tem smislu je treba z akcijami čim bolj pohiteti

Izvršni odbor
Osvob. fronte slov. naroda.
Saša Boršičnik Kardelj Edo - Kristof
Gašper Jeraj
Hribar Andrej
Peter Strugar - Leskošek Franc - Pavle Tratar - Edvard Kocbek - Drejc Jaklič

Odločno, sistematično in temeljito je treba očistiti vasi, oddaljene od osnovnih prometnih žil, da bi se s tem zagotovila prehrana in zveza s partizanskimi četami.

V tem smislu je treba z akcijami čim bolj pohiteti.

Za izvršni odbor OF:

Saša - Boris Kidrič; Kristof - Kardelj Edo; Gašper Jeraj; Hribar Andrej; Peter Strugar - Leskošek Franc; Pavle Tratar - Edvard Kocbek; Drejc Jaklič.

Drugi od „ponaredkov“ naj bi bilo pismo z navodili, ki ga je tudi 1. oktobra 1942 poslal tajnik KPS in tajnik Izvršnega odbora Osvobodilne fronte, Edvard Kardelj - Kristof, vrhovnemu partizanskemu poveljniku Matiju - Mačku: V tem pismu stoji tudi tole:

»A. Ne oklevajte in ne popuščajte! Tiste, ki se bodo uporno borili, postreljajte... Duhovne vse postreljajte. Prav tako oficirje, intelektualce itd. ter zlasti tudi kulake in kulaške sinove.«

hudo uporno borili, postreljajte. Tiste, ki se
Duhovne ~~_____~~ vse postreljajte. Prav tako
oficirje, intelektualce i. t. d. Ter glavni tudi ku-
lake in kulaške sinove.

Nas položaji ti je znan. Če nam ne
bo uspelo pobegovati. Stanoje, se bomo mo-
kali (umakniti). Kam? Kipiti ti ne to ni grede!!!
To upravljanje je hudicevo kaeno za vse nas in ga zanes
nič pred oči. Do skrajnosti je treba kiti. (Čisto-
redno za duve gre!!) drugace se utegne zgoditi.
da bomo s treslom zgrmeli.

Na Ronci se enkrat poudarjamo: ugled
Partije na vsjakem področju je viden in močan. Kakal.
Glej, da hitro upraviči znanje Partije! Jotini ti.
veliko uspeha. Trojein novem delu. Ti paži nase!
Triceno te pozdravljajo

Kristof

Fotografski posnetek Kardeljevega pisma

...in Stanislava KLEPA mnenje o njih,
ki ga je izrekel na okrogli mizi

Stanislav Klep na okrogli mizi

Vprašanje: revolucija ali NOB?

Ljubljana - oktobra 1990

Menim, da je ključ za razumevanje NOB-a, revolucije in nastanek domobranstva v listini, v pismu povelju, ki ga je **Edvard Kardelj** pisal 1. oktobra 1942 poveljniku slovenskih partizanskih čet **Matiju Macku**. Žal se o tem pismu ne razpravlja mnogo. Bilo je nekaj prispevkov v Delu, zadnja dva ali tri mesece. Oglašali so se različni, med njimi tudi gospod **Strle**. Kaj da je Kardelj v resnici zapisal? **Toda v resnici noben zgodovinar ni povedal, kaj je v resnici zapisal.** Samo debata je bila o tem. Mojemu kolegu zgodovinarju **Dušanu Biberju** sem odgovoril, mislim. Vendar tega **Delo** ni priobčilo, malo tega je priobčil samó **Slovenski glas**. Gre za znano povelje. O tem se je govorilo in pisalo v **Ljubljanskem dnevniku**, letos marca (tudi) **Mladina**. **Boris Zihertl** pravi, da je eno original, drugi pa ponaredek iz Mladine. Toda obe pismi sta vsebinsko isti. Glavno, kar je v tem pismu, kar človeka prevzame ali bolje rečeno pretrese, je povelje: **Duhovne v četah vse postreljajte, prav tako oficirje in intelektualce ter zlasti kulake in kulaške sinove je tudi itd. postreljati.** Glejte, to pošastno povelje!, o tem nočete razpravljati!; tudi moji kolegi ne. Jaz sem že na to opozoril, pa vendar, kolegi partizani, zamislimo se na tem. Kdo je mogel tako povelje izdati. Podpisal ga je **Kristof**. Vemo, kdo je bil ta Kristof; je podpisan na tem povelju tudi Izvršni odbor Osvobodilne fronte? Ne, zaman iščemo ta podpis plenuma Osvobodilne fronte, zopet zaman... Torej, kdo je dal Edvardu Kardelju pooblastilo, da izda vodstvu, torej poveljniku Slovenskih partizanskih čet, Matiju Macku, tako povelje? Menim, da o tem ni bil seznanjen niti **Josip Vidmar**. Niti drugi, da je to povelje bilo tajno, zato je bilo tudi z roko napisano. **Ugotovil sem, da je to njegova pisava s primerjavo z njegovimi drugimi pismi. Tako, da je to nesporno!** Nespornost tega povelja in zapisa priznava tudi zgodovinar Dušan Biber, ki je glede zgodovine več kot sem jaz. On pravi med drugim, da je to isto povelje, oziroma prepis tega povelja, katerega je Kardelj leta 47 izročil v roke Milovanu Djilasu za potrebe Centralnega komiteja komunistične partije Jugoslavije. Ko analiziramo vsebino tega, pa se

vprašam: kaj je bila torej OF? Kaj je pomenila OF? **To je bilo sredstvo za doseg partijske oblasti in na žalost ne več!** Mi, ki smo sli v vojno iz narodnostnih vzgibov, je partija znala to narodno zavest izrabiti, **zlorabiti na najgrši način.** Vidite, v tem je naša tragika. Torej za razumevanje NOB, revolucije in zlasti nastanek domobranstva je potrebno prebrati to pismo. Seveda se bo našel kdo, da bo rekel, da to ni res, saj ja, so takšni!, toda **Maček tega povelja ne zanika. Jaz sem v Delu že javno pisal o tem. Ne zanika. No, niti ni potrebno zanikati. Saj tu so dokazi.** Glejte, mislim, da je ravno to pismo ključ za razpoznavanje polpretekle slovenske zgodovine. Zlasti je to potrebno, da razumemo nastanek domobranstva. **Kajti domobranci niso bili nobeni narodni izdajalci!** Glejte, to ni samo moje mnenje. Če ste prebrali izjavo prejšnjega predsednika predsedstva Stanovnika... tiste izjave, v kateri so sodelovali zgodovinar **Pleterski, Osojnik, Janez Stanovnik**, ki je poznal morda tudi kaj več za kulisami. V tej izjavi se ne govori nič več o narodnem izdajstvu. **Kajti to narodno izdajstvo je izmišljeno!** Čeravno že obstoja, lahko obstoja. Toda v Sloveniji takrat, zlasti v Ljubljanski pokrajini (omejujem se tu na Ljubljansko pokrajino) sta stala nasproti dva tabora: komunistični in antikomunistični. Oba tabora sta imela svoje privrženca na eni in drugi strani. Kdo je torej izdajalec? Lahko bi tudi domobranci očitati z enako upravičenostjo izdajstvo, kajti, glejte, **Dolomitska izjava to dovolj jasno pove da si želi, naravnost kliče po okupaciji Sovjetske zveze.** To je resnica. Glejte, spričo nasilja, komunističnega nasilja, ki zanika vsako etiko torej predvsem: ne ubijaj, ne kradi, ne laži, to je Lenin smatral kot buržujsko navlako. **Teh načel ni priznavala partija!** Kajti tisto, kar je partija hotela, je bila revolucija in večna oblast. To si moramo zapomniti. Kdor je študiral Lenina, kdor se je spustil v ideologijo, ta je moral priti do teh zaključkov. Prej je bil pogovor (o tem), kdo je začel pobijati. Glejte, niso samo **Črne bukve** ali pa **V znamenju Osvobodilne fronte** edini dokaz. Mi pogledajmo samo povelje, poročilo, glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet leta 1942 Vrhovnemu štabu. Mi smo v Ljubljani likvidirali 65 ljudi, nadalje 250 na Dolenjskem in Notranjskem. Kdo so bili ti ljudje? To so bili preprosti ljudje kot jaz, takrat so to bili kmečki sinovi, kmetje, tudi tam (kje) kakšen duhovnik. Te so pobijali. Zakaj so jih pobijali? To so bili možni nasprotniki. Potencialni nasprotniki. Pred nobeno sodbo, nobenega procesa ni bilo proti njim! H komu se je potem lahko ta slovenski človek lahko (imam v mislih samo Ljubljansko pokrajino ne na Štajerskem, tam je bilo popolnoma drugače in se strinjam s tovarišem Dolničarjem), kam se je lahko obrnil? Nikamor drugam kajti, kakor sem že prej poudaril, **okupator je bil manj krut, kot je bil takrat tisti, ki je izvrševal povelja Kardeljeva.** Povelje, ki je

bilo že prej ne samo takrat 1. oktobra. Mislim, da so to leninistična načela o revoluciji, prinesena iz Sovjetske zveze in da se je to planiralo in načrtovalo. To ni bil slučaj! Res pa je, da mi preprosti partizani pa marsikateri poveljnik ni tega vedel. To je lahko res. **Toda vrhovi Slovenske partije ne da so to vedeli, to so hoteli, to je bilo v načrtu!**

(Urednik se zahvaljuje **Bogdanu Magistru**, ki je ta ekspozice nepodkupljivega STANISLAVA KLEPA prepisal z magnetofonskega traku.)

O VERODOSTOJNOSTI IN PRISTNOSTI ČRNIH BUKEV

O tem sem se po vztrajni želji Vestnikovega urednika kot eden preživelih piscev in izdajateljev zgodovinske knjige odločil pojasniti nekaj dejstev.

V času kratkotrajnega begunstva v Srbiji, v Šiljegovcu pri Džunisu, kamor so Nemci 22. junija 1941, na dan nemškega napada na Sovjetijo, izgnali 300 slovensko zavednih Štajercev, med njimi večino učiteljev in učiteljic, me je okrajni glavar hotel nastaviti pri nemškem poveljstvu kot tolmača. Službo so najprej ponudili celjskemu veletrgovcu J. Jagodiču, ki je stanoval s hčerko pri pravoslavnemu protu. Odločno sem zanimal, da obvladam nemški jezik in takoj sem se odločil, da se umaknem iz Šiljegovca. Dobrosrčni prota me je razumel in mi še tisto noč preskrbel vozniaka, da me je brez revne prtljage pustil — sem jo v pokopališki cerkvi, kjer smo prenočevali — pripeljal v Džunis. Z izkaznico Jugoslovanskega časnikarskega združenja sem brez težav došel v Jagodino, kjer je bila druga begunska skupina iz Slovenije.

Kaj ima opraviti ta zgodba, boste rekli, z verodostojnostjo in pristnostjo Črnih bukev.

V Jagodini sem srečal salezijanskega duhovnika dr. Blatnika. V razgovoru z urednikom celjske „Nove dobe“ in „Jutra“ Pečnikom sva zvedela, da je begunsko skupino obiskal E. Kardelj in jih vabil v gozd. Pečnik je bil prijatelj Draže Mihajloviča, ko je bil ta poveljnik celjskega polka. Kardelj je bil z njim kratek, spraševal pa ga je o Šlandru, Leskošku

in drugih celjskih levičarjih. Med izganci ni bilo komunistov.

Po vrnitvi z ilegalnim imenom Fajdiga Pavle v Ljubljano (preko Karlovca in Bele Krajine) sem stanoval v Cirilovem domu. Prof. dr. Ehrlichu sem izročil obširno poročilo o preganjanju na Štajerskem in o življenju izgnancev v Srbiji ter Kardeljevem obisku v Jagodini. „KP ina svoje načrte“, mi je zaskrbljeno potožil. „Misliti moramo na našo ilegalo, oklicati ilegalno slovensko vlado, sicer nas bodo komunisti prehiteli.“ Takrat še sanjal nisem, da bom med prvimi, ki smo našli ustreljenega profesorja na tleh pred Cirilovim domom.

Po likvidaciji Peršuha, Praprotnika, Ehrlicha in njegovih akademikov ter dr. M. Natlačena in številnih krščansko usmerjenih Slovencev v Ljubljani in na podeželju, smo si bili svesti, da je KP začela komunistično revolucijo. V Črnih bukvah objavljena zapoved E. Kardelja za likvidacijo duhovnikov, kulakov ipd. je pristna. Našli so jo borovniški vaški stražarji. Izvirnik smo fotokopirali v kliševskem oddelku Ljudske tiskarne, kjer so bili zaposleni po večini OF-simpatizerji. Fotokopijo izvirnika s Kardeljevimi navodili za uničenje političnih in ideoloških nasprotnikov sva z ravnateljem „Slovenca“, inž. J. Sodjem, odnesla in v Trstu izročila duhovniku Ž. Razumela sva njegovo simpatijo do OF in jo kot logično zaradi italijanskega preganjanja Slovencev sprejela na znanje. Inž. Sodja je drugo kopijo izročil msgr. dr. Brumatu v Gorici.

E. Kardelj, ideološki in komunistični teoretik, je že ob ustanovitvi OF koval načrte o izvedbi revolucije in uničenju kogarkoli, ki bi se skušal zoperstaviti vodilni vlogi partije.

Vladimir Dedijer navaja v svoji knjigi v poglavju „Retorzija“ primer, kako je pop **Vladimir Zečević**, ki je bil v začetku boja poveljnik Dražinih četnikov in se po bitki pri Užicah pridružil partizanom, pred smrtjo doživel najtežje trenutke, ko mu je član KP za Srbijo dejal: „Sedaj bomo začeli drugo fazo revolucije in potrebno je, da se osvobodimo vseh popov, oficirjev in drugih buržujev.“

Begunjski vaški stražarji so malo pozneje na zasledovanju partizanov našli blizu Pekla 40 dokumentov, med njimi več smrtnih obsodb.

Uredniki „Slovenskega doma“ smo že po prvih oklicih OF z zaskrbljenostjo sledili političnemu razvoju. V začetku smo celo pričakovali, da bodo krščanski socialisti in levičarski Sokoli, ki so vstopili v OF, vendar kos manjšinski KP. V uredništvo so prihajale novice, da so nekateri krščanski socialisti (Ude, J. Marn in drugi) protestirali proti nečloveškim komunističnim zločinom. Ko smo dobili v roke

„Poročevalca“ in v njem objavljeno dolomitsko izjavo, s katero so se vse skupine podredile vodstvu KP, nam je postalo popolnoma jasno, da se bo partija poslužila vseh sredstev, da uniči nasprotnike.

Kardelj je v enem nešteti pisem Titu hvalil „junaštvo ljubljanskih rdečih dam“, ki so „obvladale Ljubljano in tudi Italijane“. Vos je bila več mesecev gospodarica ljubljanskih cest in promenad. Italijani so sicer zaprli nekaj rdečih zaščitnikov, pa jih kmalu izpustili. I. Maček-Matija priznava v svojih spominih, kako so fašisti po intervenciji rdečih dam izpustili na svobodo 6 aktivistov.

Italijanska cenzura je dopustila priobčitev prvih komunističnih zločinov šele, ko so partizani umorili v Sodražici nosečo učiteljico Novakovo. Italijani namreč niso hoteli pred svetom pokazati, da niso kos zagotoviti ljudstvu v okupirani Ljubljanski pokrajini reda in miru. Po številnih Vosovih zločinih se je manjša protikomunistična skupina odločila izvesti racijo. In to prav na božično noč. Racija je povzročila preplah med komunisti, vznemirila pa tudi Ljubljančane. Bilo je mnogo jadikovanja in škof dr. G. Rožman je na intervencije različnih oseb zahteval izpust.

Dr. Šmajd in dr. M. Loh sta najprej zaslišala L. Kuharja-Prežihovega. Ta je bil v vrhovih partije in važen član Kominterne, po svoji politični funkciji podrejen le Dimitrovu in Moskvi. Tako kot Srebotnjak in Kopinič.

Kuhar pri zaslišanju ni zanikal Kardeljeve odločitve za uničenje vseh partiji neljubih Slovencev in je priznal, da ima partija to v načrtu.

Kardelj je v zvezi s tem, tako Vladimir Dedijer v pismu Titu (stran 1164), poročal Titu:

„Bela garda priobčuje cele strani — posebno proti Kidriču, Leskošku in meni — in nas proglašja za mednarodne zločince. Neki dan je „Slovenec“ navedel biografijo tovarišev, KI SO NEVERJETNO TOČNE. Te podatke jim je mogla dati le oseba, ki je bila visoko v partiji. Ne moremo si misliti na drugega kot na — Oskarja. Ta banda je zares globoko padla.“

Koga je Kardelj osumil, je še danes uganka. Italijani so izročili Kuharja Gestapu, ta ga je odpeljala v Avstrijo, od koder se je vrnil v domovino in umrl naravne smrti.

— — —
Črnebukve so verodostojne in pristne, pa tudi pomanjkljive. Uredniki npr. nismo smeli pisati o resnici, da je ilegalna **Slovenska legija** že pred časom, ko smo pričakovali razsulo italijanske fašistične vojske, dala poveljnikom Vaških straž navodila v zaprtih kuvertah, da se vse skupine

v primeru preobrata v Italiji in izkrcanja Angležev, umaknejo v gozdove in ne napadajo partizanov.

Preobrat me je 8.9.1943 presenetil v Šentjerneju. Poveljniki Vaskih straž z inž. Matičičem na čelu so po kratkem sestanku odločili zbiranje vseh VS. Italijanska posadka je zasedla položaje in hotela preprečiti vsak premik, po našem odločnem nastopu pa je morala odnehati in so VS zapustile Šentjernej ter se v kratkem času združile s posadkami v okolici Novega mesta.

V Novem mestu je vladalo živčno stanje in politično vodstvo **Slovenske legije** je mrzlično pričakovalo prof. Sekulca, da se vrne iz Ljubljane. Odvetnika **dr. Zdravko Kalan**, **Demetrij Weble** in sodnik **A. Capuder** so nas pomirjevali in odsvetovali vsako prenenagljeno odločitev, dokler se ne bi vrnil **prof. Sekulec** in ne zvemo, kakšno stališče bodo zavzeli partizani.

Partizani so ustavili vlak in preprečili Sekulčev povratak.

Ko je Oranova četa hotela zasesti novomeško postajo, je na njej naletela z italijanskim orožjem oboroženo partizansko posadko. Novomeščan, kateremu se je posrečilo umakniti se v mesto, nam je pripovedoval, kako so se partizani objemali z Italijani. Znano nam je bilo, da je general Cerutti, pristaš generala Badoglia, že pred meseci pošiljal vozove orožja partizanom v Toplice, vendar smo še vedno dvomili o tem, da je italijanska kraljevska vojska šla v pakt s Titom in komunisti.

Nad Novim mestom je krožilo italijansko letalo in med VS se je širila novica, da so se v Istri izkrcali Angleži. Pohitel sem v podružnico uprave „Slovenca“ in z Arnškom poslušal radio. Vse je bila iluzija.

Nimam pri roki Črnih bukev, spominjam pa se, da moje poročilo o teh dogodkih tega ni omenjalo.

Italijani so v vojašnici zadrževali Vuka, sina generala L. Rupnika. V Vebletovi pisarni smo se odločili, da ga poiščemo. Z dvema vaškima stražarjema sem preskočil zid in Vule je uro potem že prevzel poveljstvo nad VS. Prvi njegov korak je bil, da gre na italijansko poveljstvo govorit z generalom Ceruttijem. Bila je že noč, ko smo ga spremljali. V naše veliko presenečenje smo našli v generalovi družbi Borisa Kidriča. Razgovor je bil kratek. **V. Rupnik** in **Kidrič** sta pred generalom vsak po svoje poudarjala zakonitost svoje vojske, Kidrič je pa mrzlično zahteval razorožitev VS. Odločitev je padla. V. Rupnik je takoj nato zapovedal zbiranje VS v vojašnici, kar se je izvedlo v najboljšem redu. V. Rupnik je v kratkem nagovoru od zbranih stražarjev in civilov zahteval disciplino in pripravljenost.

Do spopada med vaškimi stražarji in partizani ni prišlo. Partizani so ponoči zasedli položaje v mestu, VS pa so se v zgodnjih jutranjih urah pomikale po cesti proti Toplicam. Partizani in vaški stražarji so začeli razoroževati posamezne Italijane, ki niso prikrivali veselja, da je konec vojne. Med nas je prihitel **stotnik Di Pampa** in nam sporočil, da so partizani zajeli izvidnico vaških stražarjev, jo razorožili in jo odvedli proti Toplicam.

Bilo je prijetno sončno jutro. Mimo urejenih čet VS so se z nasprotné strani premikale posamezne partizanske skupine in celo nekaj s konji vpreženih voz. Vaški stražarji so ohranili mirno kri in z nezaupanjem sledili vabilom partizanskega propagandista, ki jih je nagovarjal, da se pridružijo partizanom. Do spopada ni prišlo. Ko je druga izvidnica VS potrdila, da so partizani razorožili in odvlekli več vaških stražarjev, je V. Rupnik vsem četam zapovedal pohod proti Gorjancem.

O našem napornem pohodu čez Gorjance do Krke in o skupnem partizanskem in italijanskem napadu na nas v Zameški sem pisal v „Slovenskem domu“ in „Slovcu“.

Črne bukve, da se znova vračam na temo, so verodostojne, pa seveda nepopolne. Ko smo jih namreč sestavljali, smo morali zaradi novega nemškega okupatorja zamolčati, da so **pisatelj F. Finžgar, prof. Gosar, prof. Pitamic, pp. Tominca, A. Mihelčič** in tudi nekaj liberalnih oseb sanjali, o možnosti sporazuma s partizani. Stvarno je uvidel položaj **poveljnik Miha Benedičič**, ki se je s svojo četo umaknil v šolo v Kostanjevici, v Novem mestu pa je ostalo nekaj vidnejših, krščansko usmerjenih Novomeščanov. Partizani so takoj ugrabili kanonika **dr. Keka**, in industrijalca **Grilca** in ju skupno z **dr. Arkovo skupino** po mučenju pobili v kočevskih gozdovih. V Argentini (Mendoza) živi priča teh komunističnih zverinstev.

Zgodovinska resnica je, da so se tako četniki v Grčaricah kakor tudi na Turjaku zbrani Vaški stražarji le branili.

Pri zajetju vaških stražarjev se je najbolj krvoločno vedla Kidričeva žena. Komunistično vodstvo je ujete odvleklo v Kočevje, kjer so jih obsodili na smrt, nekaj duhovnikov pa zapeljali v Stiški samostan. V zvezi s kočevskim procesom moram omeniti celjskega **odvetnika J. Štante**, znanega po njegovem prostaškem obtoževanju kočevskih žrtev. Štante se je do zadnjega svobodno gibal po Ljubljani in posedal s T. Diehlom po kavarnah. Julija meseca se je enkrat pojavil v Ljudski tiskarni in me prosil za neko zgodovinsko knjigo iz naše knjižnice. Poznal sem ga

iz Celja kot liberalnega ateista, nisem pa niti slutil, da je komunist. Ko sem ga pospremil do izhodnih vrat, sem opazil na pločniku pred tiskarno plavolaso sošolko iz Vranskega. Ali sta imela druge namene z menoj, sem premišljal še, ko sem bral Slovenskega poročevalca in Štartetov nastop na kočevskem procesu.

V Črnih bukvah manjka tudi poročilo o septembrskih dogodkih v Begunjah in v Cerknici. Tu se je 16. septembra odigrala zaloigra, ki je zahtevala ogromno žrtev. Tudi tu so bili vaški stražarji v dvomu o skupnem nastopu s partizani proti Nemcem. Še ni pojasnjeno, ali je **poveljnik Vojska** pristal na pogajanja, dejstvo je, da je vaše stražarje presenetilo pogajanje, za katero se je odločila majhna skupina iz Begunj in iz Cerknice. Pogajanje se je končalo s predajo številnih vaških stražarjev potem, ko je omenjena delegacija šla partizanom naproti z belo zastavo. Partizani so začeli razoroževati vaše stražarje in jih pognali v gozdove. Rešilo se jih je malo, med njimi **Lojze Debevec**, ki se je skril v partizanski hiši. Hčerka partizanka ga ni izdala.

Danes že pokojni **France Debevec** iz Begunj mi je po rešitvi pripovedoval o Kalvariji stoterih Notranjcev in Bločanov, ki so jih partizani razorožene vlačili pred seboj na poti v kočevske gozdove. Župnijska mrtvaška kronika v Begunjah navaja nad 300 žrtev.

Uredniki „Slovenskega doma“ smo pripravili ves material in **urednik L. Klakočar** je cel tekst prevedel v angleščino. Izvirnik je nesel v Rim **duhovnik Godina** tako, da so bili v Rimu in v Kairu pravilno poučeni o stanju v Sloveniji. Razumljivo, da so Črne bukve izšle brez mnogih dejstev. Znano je, da **general Rösener** do zadnjega ni zaupal slovenskim politikom in slovenskim domobrancem. Njegovi cenzorji so strogo nadzorovali vse naše članke in nam zaplenili revijo „Slovensko domobranstvo“, ker smo po slovenskem pravopisu sklanjali njegovo ime.

Kateri motivi so bili, da se je komunistično vodstvo odločilo za tako krute postopke, pojasnjuje Vladimir Dedijer:

„Poleg splošnih ideoloških načel, v katerih se je revolucija uveljavljala, in dogmatskih stališč po načinu v Sovjetski zvezi, je potrebno računati s socialno psihologijo, iz katere so izšli posamezni srbski, črnogorski, hrvaški in slovenski revolucionarji — in to po psihopatološkem značaju posameznikov.“

Lahko bi našli na stotine primerov, kako je CK KPJ dajal za uničenje svojih nasprotnikov enaka navodila kot E. Kardelj. Komunistična retorzija je bila nad slovenskim narodom hujša kot nikjer na svetu. Partija jo je izvajala že od vsega početka po določenem načrtu in končala z drugo dobo revolucije l. 1945 in v naslednjih letih, ko je prevzela popolno oblast in pomorila več deset tisočev slovenskih domobrancev, četnikov in vseh, ki so ji bili v napotje.

Komunističnemu vodstvu ni bilo novo, da so Nemci na Štajerskem in na Gorenjskem za vsakega padlega nemškega žandarja postrelili 50 do 100 Slovencev. Po komunistični statistiki so Nemci postrelili nad tisoč talcev. Največ v Begunjah, Celju in Mariboru. Med žrtvami je bilo največ krščansko in narodno zavednih Slovencev, komunistov zelo malo. Ko so terenci v začetku februarja 1943 ubili v Stari Loki nemškega policaja, je Gestapo za Kamnitnikom postrelil 50 Škofjeločanov, med njimi zdravnika Kocjanciča, Kreka in druge, po večini zavedne katoliške Slovence.

E. Kardelju ni bilo mar za obstoj slovenskega naroda. **Tine Habjan** iz Breznice je v Lienzu (taborišču) pripovedoval, da so partizani v času streljanja Škofjeločanov v njegovi hiši plesali. Očital jim je, da v času žaloigre plešejo, pa mu je vodja rdečih odgovoril: „**Kar naj jih pobijejo Nemci, da jih nam ne bo treba. Vsi so bili proti nam.**“

Bližal se je konec vojne in partizani so ubili nemškega glavarja Dorfmarstra iz Celja, v soteski med Frankolovem in Strancami. Za eno nemško življenje je Rösener dal pobesiti na kraju uboja vse v celjskem „Piskru“ pridržane Slovence. Večina je bila narodno zavedna in nekomunistična.

Dr. C. Žebot omenja v svoji knjigi „Neminljiva Slovenija“ (stran 69), da ima fotokopije več Kardeljevih pisem, ko v enem neprikrito naroča Marjeti (Kidrič Zdenki), najubije Casarja in dr. C. Žebota. Tudi likvidacija prof. dr. Ehrlicha in dr. M. Natlačena je bila Kardeljeva zapoved.

Če še kdo dvomi o pristnosti in verodostojnosti Črnih bukev, ima danes priliko, da po 45 letih bere resnico v slovenskih revijah in v časopisju. Navajamo samo en primer iz Dedijerjeve knjige (stran 724):

„Stari slovenski revolucionar in pisatelj **V. Kozak**, ki je v KP sprejel Kardelja, Kidriča in Tomšiča, mi je podrobno pripovedoval, kako je v poletju 1942 prišel v prepir s **Fricem Novakom**, ki je zagazil v veliko retorzijo. (Torej v času, ko še niso obstajale VS — op. pisca). Kozak je protestiral proti nečloveškim pojavom med partizani na Krimu. Novak ga je obtožil, da „premza“ revolucijo in ga postavil pod stražo.“ Pristen

je tudi Novakov dokument, v katerem naroča Vosu, da zasliši vse mobilizirance in vse, ki nimajo osnovnega pojma o komunizmu, likvidira.

Te vrste retorizije, tako Vl. Dedijer v knjigi o Titu (stran 724), so izvrševali tudi nekateri „krščanski socialisti“, ki so vstopili v KP in na ta način hoteli dokazati svojo zvestobo stranki. Resnica je, da je nekaj krščanskih socialistov protestiralo proti pobijanju nasprotnikov, a vse je bilo zaman, ker je KNOJ na povelje VOS-a izvrševal likvidacije naročene iz CK KPJ.

— — —
Uredniki Črnih bukev smo pripravljali obsirnejšo in popolnejšo izdajo, nemška cenzura pa nam je to preprečila. Nemški cenzor Gladnigg (Kladnik), bivši črkostavec v Ljudski tiskarni, je imel iz Berlina stroga navodila. V knjigo nam je vsilil odstavke, ki niso odgovarjali našim političnim in ideološkim načelom.

Urednik Slovenskega doma L. Klakočar je prevedel Črne bukve v angleščino in prvi sestav je odnesel v Rim slovenskim predstavnikom p. Godina mnogo prej, preden je izšla knjiga na trg. V Rimu so se tako prepričali o groznem stanju v Sloveniji. Podokumentih so lahko ugotovili, da so direktive za uničenje vseh nasprotnikov dajali Tito, Kardelj, Djilas, M. Pijade, Kidrič, Maček, Leskošek, Daki in drugi najožji sodelavci CK KPJ. Da je E. Kardelj (Bevc, Sperans) s Titom in svojimi boljševiskimi sodelavci že v času prvih pokolov v Sloveniji pripravljaj drugo dobo sovjetske revolucije, dokazuje njegovo pismo Titu 17.1.1943. Med drugim je zapisal:

„Vprašanje naše vezi z OF je zgolj teoretskega značaja. OF ni koalicija. Storili smo vse, da tudi nikoli ne bo. Resnica je, da je v plenumu nekaj elementov koalicije, ki pa niso važni.“

Kot potrdilo o verodostojnosti Kardeljevih navodil, priobčenih v Črnih bukvah, za izvršitev druge faze komunistične revolucije, navajamo razgovor partizanom zelo naklonjenega angleškega višjega častnika Macleana z E. Kardeljem. Nikolaj Tolstoj, potomec slavne ruske Tolstojeve družine, ki živi v Angliji, je v knjigi „Minister in pokoli“, posvetil posebno pozornost zločinskemu nasilju NOV in KPJ v času, ko še niso obstajale Vaške straže, in omenil E. Kardelja razgovor z Macleanom. Ta je o Kardelju napisal naslednje:

„Eden najožjih Titovih sodelavcev je bil E. Kardelj, majhen, čokat, bledoličen, črnolas, pri zgodnjih tridesetih letih, s kovinsko obrobjenimi očali in malimi črnimi brki. Izgledal je kot podeželski učitelj in to je v

resnici tudi bil. (Učiteljske službe nikoli ni opravljal, je pa v Beli Krajini in v Vevčah pri Ljubljani deloval kot komunist — op. pisca.) Kot sem ugotovil, je bil teoretik partije in izveden marksistični dialektik. (Z ženo Pepco se je izšolal v SZ. Pisec knjige „7 tisoč dni v Sibiriji“ je odkril, da je Stalin likvidiral nad 100 jugoslovanskih komunistov, Tito in Kardelj pa sta kot najzvestejša boljševiska hlapca ostala pri življenju. — op. pisca.)

Pogovor z njim te je prevzel. Kardelj je imel odgovor na vse. Nikdar ga nisem mogel ujeti ali ujeziti. Bil je povsem odkrit, logičen in ne razburljiv. Zmešnjava, umori, zvijačnost — da to je vse res. Take stvari se pod komunizmom godijo, so lahko del komunističnega načrta — je pa le vredno in dober konec bo opravičil način. Komunistična doba bo ustvarila boljši in srečnejši svet. Vsega tega ne bodo čakali. Je pa pripravljen, kakor so tudi vsi drugi, ne samo izgubiti življenje, ampak tudi žrtvovati vsakogar, ki mu stoji na poti. Take žrtve in likvidacije so potrebne za dobro človeštva. Ali je kje kak ideal, ki je vreden več? In pogledal me je skozi očala trdo in ljubeznivo.“

Kardeljevega izjava Macleanu je nedvomno močan dokaz za verodostojnost in pristnost Kardelejevega povelja za likvidacijo vseh političnih nasprotnikov.

Smo pred Svetovnim slovenskim kongresom v domovini. Poporočilih ga bodo zaključili prav v mojem lepem Celju. Te vrstice sem napisal, ne da bi hotel biti zgodovinar, naj pa služijo vsem slovenskim rojakom kot opozorilo, da ne bodo nikoli verjeli komunistom. „Prenovljenim“ se nudi prilika, da spoznajo greh svojih nekdanih voditeljev in podprejo delo za resnično slovensko demokracijo, v kateri, če bodo lojalni, bodo imeli tudi sobesedo. Nekateri napovedujejo v Sloveniji nove volitve. V takem primeru svetujemo vsem rojakom, da ne rušijo enotnosti demokratičnega tabora zaradi osebnih interesov ali različnih pogledov na manj važna vprašanja.

Zaključek

V času revolucije se je nagrmadilo v uredništvu „Slovenskega doma“ in revije „Slovensko domobranstvo“ toliko gradiva in izvernih partizansko komunističnih odlokov, da smo lahko le najvažnejše priobčevali s klišeji. OF v Ljubljani je temeljila na dveh verižnih prevarah. Prva je bila NOB kot krinka za socialno revolucijo, druga pa komunistično pojmovanje te „revolucije“ kot brezobzirno nasilje nad demokratičnim izročilom večine slovenskega naroda. Njihova zločinstva niso imela nobene zveze z vojno proti Nemčiji, še manj proti slovenskim „kapitalistom“. Vos je pobijala

kmečke ljudi, delavce, akademike, duhovnike; kot kapitalista lahko omenimo le industrijalca Avgusta Praprotnika. Ti zločini so povzročili italijanske represalije... požiganje slovenskih vasi, streljanje talcev... **V Ljubljani je bila javna tajnost, da je partija denuncirala dr. Aleša Stanovnika**, ki se ni strinjal v Vosovimi zločini. Tudi izdaja tajnika KPS Tomšiča še do danes ni pojasnjena. Ali ni bil tudi on kot zvesti komunist v Kardeljevem načrtu druge faze „slovenske sovjetske revolucije“?

Ad res: **Tone Ferenc** je v „**V pregledu**“ (strani 349, 524, 530, 577) napisal: „Do oborožene akcije proti Vos in partizanom je prišlo šele poleti 1942 v obliki samoobranbnih vaških straž“.

Vladimir Dedijer je v „**Izbranih delih**“ v življenjepisu Josipa Broza Tita priobčil 31 drobno tiskanih strani s pismi in Kardeljevimi poročili. Navedli bi lahko kopico izvirnih Kardeljevih izjav kot potrdilo, da smo pisci „Črnih bukev“ ponatisnili iste, ne da bi izvirnikom kaj dodali ali spremenili.

O tem pričajo tudi Kardeljeva pisma Zdenki Kidričevi, Ivanu Mačku-Matiji, glavnemu poveljniku slovenskih partizanov v jeseni 1942, in drugim komunističnim vodjem, ki so po vojni bila objavljena v zbirki **Jesen 1942**. Korespondenca E. Kardelja in B. Kidriča. Ljubljana 1963.

Prof. dr. CIRIL ŽEBOT je v knjigi „**Neminljiva Slovenija**“ objavil na strani 259 iz zapuščine **pok. Mirka Javornika**, glavnega urednika „Slovenskega doma“ in mentorja „Črnih bukev“, izvirno Kardeljevo s Kardeljevim lastnoročnim podpisom pismo partizanskemu poveljniku Mačku. (Vsebina tega pisma je objavljena v pričujoči številki na drugem mestu. - Op. ured.)

Po istem poročilu je dr. C. Žebot ohranil iz Javornikove zapuščine več Kardeljevih pisem.

V pismih, objavljenih v zbirki **Jesen 1942** najdemo celo izraze boleznega ali sadističnega osebnega zadovoljstva, s katerim je Kardelj spremljal Vosovsko izvrševanje svojih morilskih naročil, kot npr., kako je bil „pošteno razveseljen“, ko so ga obvestili o likvidaciji bana **dr. M. Natlačenca**. V istem pismu B. Kidriču in Francu Leskošku se je Kardelj o drugi žrtvi tistih dni, **dr. Kazimirju Kukoviču** v stilu komunistične „pietete“ izrazil, da je v „bolnici poginil do kraja“.

Bog je vse prezgodaj (človeško gledano) poklical k sebi Mirka Javornika. V zadnjih karticah me je prosil, da bi mu pomagal pri pisanju zgodovine za dobo, ki gre od usodnih septembrskih dogodkov v letu 1943 tja do žalostne vetrinske tragedije.

Slavko Skoberne

OZNA — UDARNA PEST PARTIJE

Intervju TRIBUNE z Zdenkom Zavadlavom

Zdenko Zavadlav je ena prvih oseb na Slovenskem, ki so kot neposredne priče, odkrito spregovorile o naši polpreteklosti. Po 40-ih letih hermetično zaprte svetle podobe NOB in socialistične revolucije. Tako hermetično zaprte, da je marsikdo ob Zavadlavovih pripovedih doživel šok.

Bilo je leta 1984. Še ne tako daleč nazaj, pa vendarle, tudi v naslednjih šestih letih je vedno bolj aktivno razkrival temne plati komunistične revolucije na Slovenskem, s čimer je ta dobivala monstrozne oblike slovenske golgotе. Sam je v tej boljševisistični revoluciji aktivno sodeloval. Je neposredna priča številnih grozljivih dogodkov, ki so prav neverjetno kulminirali v dneh in mesecih takoj po »osvoboditvi«. Velika morija domobranske vojske ter grozljivo »čiščenje« »sovražnikov nove socialistične oblasti«, od Primorja, preko vse Slovenije, do Prekmurja, v katerem je nova oblast s svojo eksekutivo Ozno in Knojem v vsakem večjem slovenskem kraju odpeljala z domov in nato pobila številne pripadnike tako imenovanega buržoaznega sloja, ponekod celo z družinami vred; vse to je samo potrdilo, **da je KPS že od leta 1941 slo samo za revolucijo in prevzem oblasti**. Okupacija je bila samo enkratna priložnost.

Zdenko Zavadlav je že veliko tega povedal. Zaradi tega mu zdaj že daljša vstrajno, skoraj vsak dan grozijo. Na srečo se je prav sedaj začel trgati plaz pripovedi ljudi, ki so do sedaj molčali.

Zaradi časa in dogodkov, v katere je bil pahnjen, in zaradi kasnejših krivic, ko je po nedolžnem sedel šest let v socialističnih zaporih, ima še posebno pravico do izpovedi.

Pravkar je v tisku njegova **knjiga dnevnikov in spominov**, ki zajema čas od »osvoboditve« do konca leta 1945. Knjigo bo moč kupiti v začetku junija, izdaja pa jo sedaj že »zloglasna« **Leljakova Založba za alternativno teorijo** iz Maribora. Že sedaj lahko povemo, da gre za knjigo, ki bo zaradi svoje sproščenosti pričevanj od prve do zadnje strani do sedaj povsem zamolčanih dogodkov vzbudila veliko zanimanja. Spadala bo najtesneje

ob bok **Črnim bukvam** ter zapisom o Teharjih in Kočevskem Rogu...

TRIBUNA: Ob okupaciji Slovenije leta 1941 ste bili mlad fant. Kaj vas je pripeljalo do tega, da ste se že takrat odločili za stran, ki se je takoj za tem razvila v boljševistično mašinerijo, ki jo je na Slovensko prinesla Komunistična partija Slovenije? Verjetno ste imeli takrat na social(istič)no revolucijo drugačne poglede in pričakovanja, kot jih imate danes?

ZAVADLAV: Rojen sem bil v stari kmečki hiši na Goricah nad Šoštanjem 29. maja 1924. leta. Stara mati je vedno trdila, da je bilo to na dan nekega svetnika, kar je tudi meni namenjeno. Pa se je, izgleda, grozno zmotila. **Oče Nace** je bil kmečki sin iz Štandraža, ubogi pisar pri šoštanjskih trgovcih, emigrant s Primorske, goriški gimnazijec, tigrovec, pa še primorski orjunaš. **Mati Flora**, Tržačanka, je bila hčerka tržaških trgovcev, pravzaprav nekdanjega štandraškega konjskega voznika in hčere kolonov iz Števerjana.

Tako sem zadihal v vsej revščini tam nad še zeleno šoštanjsko dolino, ki je danes na žalost socialistično razvojno uničena. Po osnovni šoli v Šoštanju je sledila zaradi materialnih težav staršev realna gimnazija pri bogatejših starih starših v Ljubljani. Vsak dan peš iz Rožne doline za Bežigrad.

Po materi sem bil veren, oče pa je imel težave s šoštanjskim župnikom. Tako sem po eni strani hodil k maši v Šoštanj in spovedi, na drugi pa sem s kolesom raznašal zaplenjeno „Slovensko mladino“ vse tja do Celja. Zvečer smo začeli poslušati radio Moskva, ki se je začel ob deseti uri z internacionalo. Vsi skupaj smo bili vzhičeni. Poleg „Slovenske mladine“ sem začel raznašati druge brošure o svetli bodočnosti v komunizmu, ki jih je imel oče doma vedno več. Takratnega komunističnega organizatorja **Slavka Šlandra** je partijska celica iz Šoštanja, ki ji je pripadal tudi moj oče, namestila kar v naši hiši, ki je bila malo ven iz naselja. Oče in jaz sva bila strašno navdušena, mati pa ne preveč. Po vsem tistem, kar je Slavko Šlander razlagal, **je menila, da bo nam po zmagi boljševistične revolucije šlo slabše**, kot nam gre sedaj.

Komunistično sem se vzgajal z VKPb-jem in Diamatom. Sprejet sem bil v Skoj, kjer mi je bilo na aktivih lepo, razen vsakokratne nesrečne kritike in samokritike, pa še diskusije o trockistih, za katere sem imel občutek, da niti sami ne vedo, za kaj gre. Izgleda, da so na vsak način hoteli imeti trockiste tudi v Sloveniji.

Po okupaciji je moj prijatelj **Karel Destovnik** odšel v nek poskus prostovoljcev, sam pa sem z materjo po zaprtju očeta pobegnil v Ljubljano,

nato po vrnitvi očeta iz Srbije v Gorico, od tam pa zaradi sodelovanja v prvotnem Vosu v zapore v Rim. Po kapitulaciji Italije pa sem bil po očetovem prizadevanju izpuščen, nakar sem odšel v partizane. Javil sem se namreč pri svojem prejšnjem sozaporniku, ki je postal medtem velika živina v (partijski) policiji.

Tako sem bil notri - v mašineriji, ki ji takrat še zdaleč nisem videl bistva in posledic.

TRIBUNA: Postali ste revolucionar.

ZAVADLAV: Ja, sli smo se revolucijo. **Tu smo počeli tudi zelo grde stvari.** Smrt je postala moj stalen spremljevalec. Že v začetku vojne, ko smose z **Bojanom Štihom, Kajuhom in Milanom Pogačnikom** pogovarjali o sovjetski Sloveniji. Spominjam se, kako se je Milan Pogačnik zatekel v stanovanje mojih staršev v Židovski ulici v Ljubljani, duševno uničen in poln problemov, **potem, ko je kot varnostnik pri VOS-u likvidiral Slovence na Večni poti pod Rožnikom.**

Drugo moje srečanje s smrtjo je bilo, ko sem bil pripadnik mladinske OF v Gorici. Kot starega skojevca me je partijski organizator **Tone Velušček** zadolžil za likvidacijo dveh »sredincev«: **novinarja Toneta Kemperla in publicista dr. Kralja.** Bila sta **potencialna** sovražnika organizacije narodnoosvobodilne borbe. Kralj je bil tedaj v Rimu, Kemperle pa v Gorici. Dobil sem tudi dodeljenega likvidatorja, ki naj bi streljal na Kemperla. Obveščevalno sem organiziral celotni scenarij, ki pa se k sreči ni izvršil. Kemperle je ostal živ, kasneje sva se srečala v goriških zaporih, njega so takoj izpustili, jaz pa sem predsedel kar leto in pol.

Potem sem se srečal s smrtjo, ko bi moral iti na partijski tečaj v Čepovan, ki pa se je vršil v Cerknem. Še danes ni razčiščeno, kdo je zakrivil izdajo tega pred enim dnevom tja premeščenega tečaja. Nekaj je jasno: **v cerkvenem stolpu ni bilo nobenega mitraljeza,** ki naj bi streljal na tečajnike. Takrat so postrelili vrsto nedolžnih ljudi. Bojan Štih mi je enkrat povedal, da je zelo nasprotoval ustrelitvi »krivcev«, med katerimi sta bila tudi dva znana duhovnika izven obstoječe sodne organizacije.

Tudi tisti **Schif z Vukom in njegovo ženo** v Trstu sta še vedno mrtva za mano. Kdo je pobil Vuka? Kdo si je izmislil črno roko na Primorskem? Dejstvo je, da je bil na eni strani **krščanski socialist Stanko Vuk,** na drugi strani pa organizacija partizanske Ozne na Primorskem in v Trstu z **Dušanom Furlanom in Vitkom Hlajem.** Pa Vukova zaščita goriške Ozne z vsem iskanjem obveščevalnih resnic in s Schifovo ustrelitvijo. Kaj je res? Obstajajo tudi fojbe v Goriških Brdih iz **medvojnega časa,** v katere so naši pridno metali ljudi. Spominjam se enega, ki so ga naši povsem po

nedolžnem vrgli v fojbo, nakar mu je uspelo splezati ven in moral sem ga obiskati v goriški bolnici, kjer sem mu predlagal, naj se izgubi v Furlanijo, ker drugače ga bodo naši spet pobili. Pobijali smo na »osvobojenem ozemlju« v Renčah, tudi ženske, **in tudi skrampom smo pokončili človeka blizu Mirna**. Že omenjenega **Dušana Furlana, ki je verjetno kriv za smrt Stanka Vuka** v Trstu ter za mnoge druge poboje na Goriškem in v Goriških Brdih, je Bog kaznoval z moderno tehniko na Krvavcu — zaletel se je v drog smučarske vlečnice ter se ubil.

TRIBUNA: Vrhovi revolucije so vas poleti 1944 poslali na Štajersko.

ZAVADLAV: Sredi poletja 1944 sem dobil poziv iz baze 24, kjer je načelovalo poveljstvo Ozne z Mačkom na čelu. To je bilo na Stražnjem vrhu nad Črnomljem. Ko sem odhajal, so mi priredili v osvobojenih Renčah na pragu Gorice odhodnico v stilu divjega zapada. Vedevejevci s Carjem na čelu so pripeljali prsute in sod vina v karjolah. Vedevejevci, obveščevalci, domači aktivisti, mladinke, vse skupaj je bilo v Žigonih. Sledilo je pravo žretje, ples, zabava s streljanjem v vinske sode ter nastavljanje ust pod curke vina, metanje in iskanje odprtih ročnih granat med noge plesalcev, kar je počel vedevejevec »Srb«. Sledilo je slovó od staršev, ki so prišli iz Gorice, nato pa odhod z nekaj kuririji iz zaščitne čete na Dolenjsko po TV liniji. Med čakanjem na novi razpored sem tam spoznal »**puklastega Miho**«, ki je prav tako čakal na novo razporeditev. Čakali in popivali smo v edini gostilni v Črnomlju. Za mojo divjezapadno odhodnico so zvedeli še pred mojim odhodom. Napovedana mi je bila razporeditev na Štajersko. Noč me je zatekla na poti iz gostilne v Črnomlju, kjer smo zapravljali zadnje lire in cigarete, proti bazi 24 skupaj s »**puklastim**« Mihom. Naenkrat vse okoli naju streljanje iz pušk in mitraljezov. Avioni v zraku so že odhajali.

Miha proglasi »napad na osvobojeno ozemlje«, bežimo proti Stražnemu vrhu, nakar **Miha skoči na moj hrbet ter me s pištolo prisili, da ga nesem**. Šele v prvih hišah pod Stražnim vrhom izvemo, da je osvobojen Beograd.

Čez nekaj dni je sledil odhod na Štajersko. Skupaj na pot so mi obesili še nekega avstrijskega komunističnega funkcionarja, ki je prišel iz Barija. Po naročilu Angležev naj bi ga spravili v Avstrijo v stik z odporniškimi gibanjem. Na poti dežuje kot vrag in zaradi stokrat prekletega Avstrijca nisem smel prenočevati niti jesti na TV stajicah. Grozljiv je bil prehod v čolnu preko narasle Save. Avstrijec toliko da ni izkočil. Sledila je popolna megla nekje na Menini planini. Premočen in ožuljen Avstrijec v novi angleški uniformi in novih čevljih se upre, noče več naprej. Kurirji pa so

morali držati svoj tempo, če so hoteli priti pravočasno na dogovorjeno mesto. Znašel sem se v situaciji, ko sem ga moral s preklinjanjem, on nemško, jaz slovensko, pošteno prebutati in obrniti. Nakar me je le razumel in šel naprej. Bil je revež, a kaj sem hotel. Kaj pa hudič leze v partizane! Po večih peripetijah se le znajdemo nad Framom, kjer odkrijem v Loki namembno postajo TV 13S s **komandirjem Simo**.

TRIBUNA: Kako ste doživeli osvoboditev?

ZVADLAV: Pričakal sem jo 8. maja na framskem Pohorju. Moral sem proti Slovenskim Konjicam, nakar sva s kurirjem na poti naletela na nemškega podoficirja s čudovitim belim lipincem na povodcu. Hotel se je predati. Konja, ki sem ga tako dolgo zavidal partizanskim oficirjem, končno le dobim. Na Nemca skoraj pozabim ter mu šele na njegovo željo pojasnim, da bo že koga srečal in se mu predal. S kurirjevo pomočjo splezam na konja in odjezdim. Vendar to jahanje ni bilo tako enostavna stvar. To ugotovim po nekaj urah jahanja po Pohorju. Konja sem se končno z razbolelo ritjo znebil, ko sem ga podaril sodelavcu, ki je odhajal na Koroško.

Sledilo je organiziranje Ozne v Mariboru. Organizirali smo straženja na pomembnih mestih, pred vsem mostovih. Na pošti smo srečali Bolgare, ki so nekaj odvijali. Nagnali smo jih in kmalu bi se morali streljati. Kaj hudiča so jih spustili v Slovenijo! Povsod jih je bilo polno z vozovi in konji. Telefonska centrala je k sreči že funkcionirala. Na rafineriji se spremo z nekakšno komando mesta, ki je hotela odvažati bencin. Tega smo nato zasegli za potrebe Ozne in VDV. Vse povsod vlaki in vagoni, v njih pa vse mogoče, od ustašev do italijanskih nemških ujetnikov. Na vagonih celo osebni avtomobili. Izbral sem si Steiner 220, kabriolet, ki so mi ga nato Italijani iztovorili. Na banket pridemo prepozno, v sefu so ostale le ničvredne kriegsmarke, medtem ko so reichsmarke že odnesli ruski oficirji, ki so prišli v mesto z Bolgari.

Oznovci in vedejenci smo začeli z aretacijami, zaporji se začno polniti, splošni džumbus je trajal nekaj dni. Vojaki gor in dol, naši, bratski, bolgarski, Rusi, tudi neki avstrijski partizani. Povsod je pokalo. Vsi so nekoga vodili in zapirali.

TRIBUNA: Skozi Maribor se je valila velika množica Hrvatov, najprej od juga proti Avstriji, nato pa po dravski dolini nazaj skozi Maribor. Mnogi so bili v bližini Maribora tudi pokončani.

ZAVADLAV: Zadnje dni vojne, nato takoj ob prihodu v Maribor pa vse do srede maja sem se kar naprej srečaval z našimi ustaši oziroma Hrvati nasploh, domobranci in civilisti, moškimi, ženskami in otroci.

Najprej sem jih pred osvoboditvijo videl na »veliki stezi« pred Framom, umikajoče se pred partizani z okupatorjem v Avstrijo. Ob tem pa sem kadil še njihove čudovite cigarete, ker so naši framski pohorski partizani zaplenili nek njihov prehranjevalni transport. Na dan osvoboditve so bili spet skupaj z italijanskimi nemškimi ujetniki ter z vsemi raznolikimi begunci pred partizani v vlakih na železniških tirih mariborskega predkolodvora.

Nato srečujemo Hrvate spet kot vojne ujetnike v ustaških, domobranskih uniformah in v civilu, pa ženske in otroke, ko so jih gonile s Koroške vračajoče se enote 3. armade, iz dravograjske smeri pa proti Ptujju. Hrvate so Angleži vrnili pri Pliberku. Ponoči so se te kolone ustavljale v tezenskih gozdovih, ki so bili prepredeni s protitakovskimi jarki. Nekaj noči se je slišalo streljanje lahkega orožja iz tiste smeri. »Pancerjarki« so se počasi polnili z nato zasilno zasutimi trupli Hrvatov. Isto se je dogajalo nato tudi na naslednjem počivališču okoli Šterntala (Kidričevega) pri Ptujju v tamkajšnjih gramoznih jamah. Tako so pripovedovali naši oznovci iz Ptuja. Čeprav policaji, smo bili nad takšnim grozljivim ravnanjem naše bratske armade nekam zaprepaščeni! **Tezenski gozdovi so torej veliko množično grobišče, prav tako okolica Kidričevega.**

Nekega dne sem v naših oznovskih zaporih zasledil neke civiliste-Hrvate. Najprej se je govorilo, da so spremljajoči civilisti umikajoče hrvaške vojske. Eden izmed njih, star in ogromne postave, v mahedravski obleki ter s svojim desetletnim sinom je deloval prav usmiljenja vredno. Ne vem, zakaj sta se mi smilila, verjetno pa zaradi izkazovanja ljubezni in skrbi očeta za otroka. Pri namestitvi in prehrani sem jima zato hotel pomagati, otroku sem prinesel v zapor nekaj jabolk. Drugače pa nismo mogli o Hrvatih sami nič odločati, ker zadeve nismo poznali, ampak smo lahko le obvestili vojaško Ozno v mestu nastanjene enote 3. armade.

Končno smo dočakali obisk vojaških oznovcev v sodnih zaporih zaradi predaje neslovenskih zpornikov. Med njimi je bila tudi neka tovarišica iz Like. Najprej smo jih seznanili z maloštevilnimi papirji zornikov, nato pa smo jim pokazali še zornike. Dogajalo se je na hodniku sodnega zavora. Tudi tisti »moj« gorostas z otrokom je bil med njimi. Oznovka iz Like je kar planila na njega in še dva druga: »Jel me poznate?« Gorostasta in še enega drugega je postavila ob steno ter začela vanju streljati s pistolo. Pravzaprav je streljala okoli njiju. Gledali smo, kaj se bo zgodilo. Nič drugega se ni zgodilo, le pove nam, da je zornik gorostas ustaški zdravnik iz taborišča Jesenovac. Ona sama je bila nekaj časa zornik v taborišču. Nato so jih odpeljali v Zagreb ter tam predali

na sojenje.

Še prej, ko sem nato za trenutek ostal na hodniku sam z zaporniki, sem z užitkom pripeljal eno na gobec gorostas, ker mi je s svojim prepričevalnim jamranjem in z otrokom vzbudil tako usmiljenje. Od mojih spremljevalcev so jih dobili še nekaj. Čeprav so se nato umili, so se jim po obrazu poznale praske, zato nas je tista liška oznovka nadrla, ker bi se jim v Zagrebu to lahko še poznalo, in še, da bi jih lahko znali bolj strokovno mlatiti.

TRIBUNA: Zapore ste hitro polnili. Poleg mariborskih zaporov sta iz tistih časov znani **taborišči Šterntal in Hrastovec**.

ZAVADLAV: Bolj ko smo sli v svobodo, več zaporov in taborišč smo potrebovali za sodelavce okupatorja ter preostale okupatorje nemške narodnosti. Nikakor nisem razumel: kot partizan pred osvoboditvijo sem imel občutek, da Slovenci v glavnem sodelujejo z nami, naenkrat pa je izgledalo, da jih je bilo kar precej proti in jih sodelovalo z okupatorjem. V Mariboru je Ozna prevzela sodne zapore kot preiskovalne, prav tako pa smo prevzeli policijske zapore v Slovenski ulici, kjer smo morali najprej pregnati neko samozvano partizansko »policijo«, kaznilnica preko Drave pa je ostala pod komando raznih sodišč, prav tako taborišče v Brestnici.

Tudo okrajne Ozne so imele vsaka zase svoj preiskovalni zapor, tako v Slovenski Bistrici, Prevaljah, Ptuju, Lenartu, Radgoni, Ljutomeru, Murski Soboti in Lendavi.

Proti koncu maja pa nam je načelnik povedal, da bomo sprejemali tudi zapornike z Gorenjske in da zato moramo pridobiti še eno taborišče. Puklasti Miha je predlagal Hrastovec v Slovenskih Goricah ter ga nato tudi organiziral. Najprej so bili v Hrastovcu zaporniki obeh spolov iz okolice Kamnika in Domžal, bili pa naj bi sodelavci Nemcev, Kulturbundovci, Parteigenossovci in Volksdeutscherji.

Tiste, ki smo zaprli v Mariboru zaradi »čiščenja« okolice posameznih oblastnih objektov, ali pa so bili privedeni od ljudi in partizanov kot pripadniki Kulturbunda, Parteigenossovcev in Volksdeutscharjev, sploh niso pošiljali v taborišča, ampak so jih potem, ko smo privedli še njihove družine z minimalno prtljago, enostavno pregnali pri Šentilju v Avstrijo, kjer so bile na meji enote Rdeče armade. Pripeljali smo jih na mejo, spustili s kamionov, pokazali mejo, nato pa zapokali v zrak! Kolona je tekla s culami proti meji, Rusi pa so se smejali. Glavno taborišče za mariborsko okrožje pa je bilo v Šterntalu (danes Kidričevo) pri Ptuju. Taborišča so zgradili Nemci v gozdovih na Dravskem polju pri naselju Strnišče-

Šterntal, kjer so začeli graditi tovarno aluminija, ki naj bi bila na najjužnejši točki nemškega Reicha ter uporabljala boksit iz samostojne Hrvaške, italijanske Dalmacije in Hortijeve Madžarske. Električno energijo pa naj bi dobivala iz že zgrajene elektrarne v Dravogradu ter gradeče se elektrarne na Mariborskem otoku. Taborišče so Nemci naselili s Štajerci, ki so zaradi rasnih in političnih razlogov dobili belo heimatbundovo legitimacijo, ker niso bili predvideni za nemške državljane. Taborišče je imelo delovni značaj. Bilo je zgrajeno z nemško pedantnostjo: mrežna ograja, osvetlitev, stražarnice, vhodna vrata, upravni prostori, barake za osebje, jedilnice, kuhinje, skladišča, podzidane barake za taboriščnike s stranišči in umivalnicami, osrednje dvorišče, urejene poti. Bilo je primerno za služenje potreb kar za par tisoč ljudi.

Ob koncu vojne je nemška uprava taborišča razpadla, taboriščniki pa so se razšli na svoje domove. Izgleda, da so taborišče najprej uporabili za »ustaše«, ki so jih Angleži pri Pliberku zavrnil, jugoslovanske enote 3. armade, sestavljene pretežno iz Srbov, pa tudi četnikov, mobiliziranih po osvoboditvi Srbije, pa so jih gnale proti Hrvaški. Mimohod teh kolon je trajal kar par dni. »Ustaši« pa so bili: pravi ustaši, hrvaški domobranci, in pa civilisti, moški in ženske in otroci. V Šterntalu je imela 3. armada spet postanek teh kolon, **nakar so sledile masovne likvidacije vojakov in civilistov**, tako kot že v tezenskih gozdovih. Metali so jih v tiste jame, kjer se je pod Nemčijo kopal gramoz za gradnjo tovarne.

Taborišče Šterntal je upravljala Ozna za Slovenijo skupaj z okrožno Ozno za mariborsko okrožje. Zavarovano je bilo z vojniki štajerske brigade Narodne obrambe - Knoja s štabom v Mariboru. Taborišče smo najprej uporabili za kočevske Nemce, potem ko ni bil več možen direkten izgon v Avstrijo pri Šentilju ter počasni uporabi barak na Teznem. Hkrati smo tja zapirali tudi tiste Štajerce nemške narodnosti, ki so sodelovali v nemškem aparatu in so čakali na sodišča ali izgon. Uradno naj bi bil režim enakovreden tistemu v drugih kaznilnicah in preiskovalnih zaporih in prepovedana so bila kakršnakoli maščevalna dejanja. V resnici ni bilo tako, ker se zasliševalci oznovci, ki so prihajali zasliševati v taborišče, še posebej pa stražarji knojevci niso obnašali, kot jim je bilo ukazano. Pa tudi smrtnost je bila velika. Higijenske razmere so bile vedno slabše zaradi vedno večje gneče moških, žensk in otrok in seveda zaradi slabe prehrane in druge oskrbe, zlasti zdravstvene. V gozdu za taboriščem so pokopani mnogi umrli v tistih razmerah.

Spomnim se prizorov, ko sem nekoč prišel v taborišče po dva nemška ovaduha. Pogledal sem v kuhinjo in jedilnico. Ravno je bil čas »kosila«.

Natlačeni zaporniki so jedli neko vodeno smrdečo brozgo. Iz barak s taboriščniki je neznansko smrdelo, tako da vanje niti nisem stopil. Izgledale so strašno natlačene, ob vhidih pa nekaj žensk in otrok. Vsi skupaj so izgledali zelo preplašeni, ko so me zagledali v oznovski uniformi.

Naenkrat sem zaslišal petje »Hejbrigade hitite«. Začudil sem se, kako to, v taborišču? Zagledal sem kolono taboriščnikov, ki je prihajala v peterostopih po poti od barak proti jedilnici. Taboriščniki so peli, zraven pa je šlo nekaj knojevskih stražarjev. Med stražarji je bil zloglasni maščevalni knojevec, ki so mu še mladoletnemu Nemci zažgali hišo s starši in brati vred. V rokah je imel kol in tepel tiste, ki niso hoteli peti. Šele ko sem prišel blizu, sem slišal, da so peli s popačenim besednjakom: »Hej prigate, hej prigate...« Spremljači stražar mi je povedal, da so Kočevarji. Selitev zanje se je namreč zataknila, ker jih Angleži niso hoteli več sprejemati v svojo zasedbeno cono Avstrije.

Oktobra 1945 smo »transportirali« na Hočko Pohorje tudi zapornike iz Šterntala. Njihovi ostanki ležijo na območju kmetije Zgornji Brnik pod domom Planinka. Enemu je v tisti strašni noči uspelo pobegniti. Lansko leto, 45 let kasneje, se je javil uredništvu Mladine. Živi v Waiblingenu v Nemčiji, piše pa se **Karl Cepl**.

TRIBUNA: V vsesplošni zmešnjavi tistih prvih »osvobodilnih« dni je prav v Mariboru prihajalo do velikih ekscesov »bratskih osvobodilnih vojska«, predvsem Bolgarov in srbske 3. armade.

ZAVADLAV: Videz Maribora 9. maja 1945 mi bo večno ostal v spominu. Zaznamovan je bil z nepreglednimi kolonami vozov, konjev in vojakov v neznanih uniformah, ki so se vile preko dravskega mostu in celotnega mesta. Bila je bolgarska vojska, še včeraj fašistična, naenkrat pa kar »osvobodilna«. To pa zaradi nespametnega internacionalizma in dovoljenja naših voditeljev. Kolona se je že od jutra vila s ptujske strani proti dravski dolini. Njeno gibanje je spremljalo nesprestano plenjenje po mestnih ustanovah in civilnih hišah in stanovanjih. Naše enote so v mestu komaj preprečevale njihovo plenjenje. K sreči so v par dneh izginili proti Dravogradu in Koroški, kjer, so govorili, da so res nekaj pomagali našim enotam.

Po isti poti so 10. maja zjutraj prišle tudi bratske enote 3. armade. Bolgari so se po nekaj dnevih spet vračali, pot pa so izkoriščali predvsem za polnjenje vozov, kjer je bilo vse od koles in pohištva, tovarniških strojev, telefonskih aparatov, vodovodnih inštalacij, pa do ptic v kletkah. Vsekakor je bilo najbolj mračno obdobje v zgodovini slovenskega naroda.

zapisal Ivo Žajdela

V začetku je bila le beseda — potem pa kri

Nekaj spominov na leta 1941-42

Potem, ko so si razdelili Slovenijo, pomladi leta 1941, in smo zapustili Radno, drugo najstarejšo salezijansko ustanovo v naši domovini in sem pripravil na Lanišču prostore za klerike-studente (od kuhinjskih posod do cerkvenih predmetov), me je g. inšpektor „nagradil“ za dobro opravljeno delo z drugo nalogo, naj bi v Škrljevem pri Št. Rupertu pripravil gnezdo še za novince. V ta namen nam je Aleksander Podobnik ponudil starodavno graščinico z vsem, kar je bilo v kašči in stali. V kratkem je bilo tamkaj vse lepo urejeno tako, da se je lahko salezijanski naraščaj z nekaj duhovniki in brati nastanil v njej.

Življenje je bilo potekalo v prijetnem in veselem razpoloženju in nismo nič kaj pogrešali lepe Radne. Lahko bi dočakali konca zasedbe v miru in zadovoljstvu, zadovoljni z malim, najpotrebnejšim. V začetku nismo slutili, da se bodo kmalu zgrnili nad našo domovino temni oblaki, brez primere temnejši kot je bila zasedba sama.

V tistih dneh pred vselitvijo v „novo Radno“ sem moral nekaj kratov iti v Ljubljano z vlakom, ki je vozil redno kot pred okupacijo. Ob neki priliki je med vožnjo stopil v vagon lepo oblečen gospod, z zlato verižico v telovnikovih žepih, s palcem obeh rok ob ramenih v telovniku. Bil je še prostor tudi zanj in bi se lahko vsedel. A mladi mož, ki sem ga takoj prepoznal kot sošolca iz časov osmega razreda klasične gimnazije (Miroslav Sajovic iz Gornjega Logatca) se je rajši sprehajal po hodniku ob oknih, nekaj časa mirno kot bi premišljeval, kaj in kako bi začel svoj govor, potem pa je začel ponavljati: Žrtve bodo morale biti!! Žrtve bodo morale biti! O da, žrtve bodo morale biti! Pri tem pa je majal z glavo kot da bi mu bilo silno hudo že vnaprej ob misli na to, kar bo enkrat prišlo. Ko je tako, sprehajaje se gori in doli, vsaj desetkrat ponovil gornje besede, se je oglasil fant pri oknu in mu glasno odvrnil: Če že morajo biti žrtve, hudič, potem se pa vrzi pod vlak! Lepo oblečeni gospod je takoj zapustil vagon in šel oznanjat žalostne čase v naslednjega. Ta krilatica je bila vržena ven in tisočkrat ponovljena kot priprava na to, kar je kmalu sledilo. Svojega nekdanjega sošolca nisem več srečal in ne vem, kakšno funkcijo je dobil za svoje prerokovanje. Morda je že med pokojnimi. Če se pa še vozi na dolenskem vlaku, dvomim, če je vesel nad prelivanjem krvi, ki jo je povzročila komunistična revolucija.

Prerokbam so kmalu sledila dejanja. Padel je pod streli Ehrlich, Natlačen, Cesar (tu se lahko našteje desetina imen žrtev). Pobitih je bilo več uglednih, vplivnih rojakov. Nekaterim duhovnikom je bilo namignjeno, da bodo kmalu na vrsti. Eni so se umaknili v Ljubljano in pustili fare prazne, brez duhovnika. Tak je bil slučaj pri Sv. Križu pri Litiji. Ob koncu zime (1941-1942) so bile kar tri župnije okoli Sv. Križa brez duhovnika. Pred Veliko nočjo so prišli zastopniki tistih fara v Škrljevo prosit za duhovnika, ki naj bi vsaj za prve petke prišel spovedovat in delit sv. obhajilo.

Povabilu sem se takoj odzval. V torek pred naslednjim prvim petkom sem se spravil na triurno pot v smeri proti Litiji. Popoldne istega dne sem prebil vse ure do poznega večera v spovednici. V sredo in četrtek sem spovedoval po 16 ur, v petek pa delil sveto obhajilo med mašo in izven svete maše, deklet je bilo kaj vernikov, ki so želeli prejeti svete zakramente. Kljub izrednemu naporu nisem čutil nikake utrujenosti. Po končanem delu sem se vračal zadovoljen nazaj v Škrljevo.

Tako je bilo za tri prve petke. Ta čas pa je bilo pobitih že okoli 1500 Slovencev. In da bi bilo lahko še več žrtev, je bilo treba imeti sovražnike. Teh se pa ni manjkalo, ker je bil njihov sovražnik vsakdo, ki ni odobral revolucije. Ko je bilo teh žrtev že preveč, je slovenski človek hotel obvarovati sebe in svojo domačijo. Prisiljen je bil, da se organizira proti nasilju, pobijanju, revoluciji. Vaške straže in domobranstvo je ustvaril komunizem, ki se ni boril proti okupatorju, ampak v glavnem le proti vsem, ki niso hoteli komunistične revolucije.

Tisto pomlad je prišel v škrljevsko graščinico šentruperski kaplan, g. Cvar. Prosil me je, če bi lahko opravil kratko duhovno obnovo v samoti našega noviciata, s čemer smo mu z največjim veseljem ustregli. Večji del prvega in drugega dne je premolil v kapeli. Ob slovesu pa mi je toplo segel v roke, se zahvalil za uslugo in odšel z besedo: na svidenje v nebesih. Tisti trenutek še nisem slutil, da se mu bodo nebeška vrata kmalu odprla. On je pa vedel, ker so župniku Nahtigalu in njemu povedali, naj bosta pripravljena, ker bosta morala zvečer priti na zaslišanje. Ob napovedani uri so ju prišli iskat. Vzeti sta morala s sabo lopato in kramp. V bližnjem gozdu sta morala skopati jamo, pobili so ju s krampom in za silo zasuli z zemljo. Slične „ceremonije“ so bile na dnevnem redu.

Ne dolgo potem je prišel nenapovedan v Škrljevo naš redovni predstojnik, g. Ivan Špan. Oštevati me je začel z nepokornežem. Že dva meseca te čakamo v Ljubljani, pa te ni od nikoder. Na pismo sploh ne odgovarjaš. Kaj takega nisem pričakoval od tebe, je rekel. Ko mu povem,

da nismo dobili nobenega pisma in da nam nihče ni prišel povedat, da moram iti v Ljubljano, se je potolažil in naročil, naj spokam, da greva s prvim vlakom v Ljubljano. Prosil sem, da bi smel priti dan ali dva pozneje, da prej uredim nekatere gospodarske posle, pa je odvrnil, da bom lahko prišel urejvat posle kdaj pozneje. Tako sem prišel v Ljubljano, kjer sem prevzel administracijo v Deškem vzgajališču in pomalem začel pozabljati na Škrlejevo.

Čez nekaj tednov pa me obišče sobrat Franc Blatnik in me vpraša, če bi se upal iti v Škrlejevo do župana, s katerim sem se dobro poznal, in ga prosil za uslugo, da bi zamenjal nemške marke za lire. Denar je dobil od ljudi, ki so imeli sorodnike v Srbiji, kamor so jih poslali Nemci v izgnanstvo. Skupaj s sobratom Alojzijem Luskarjem sta pomagala revežem v tujini. Z dopoldanskim vlakom se zapeljem preko Trebnjega do postaje Rakovnik pri Št. Rupertu in jo mahnem kar po bližnjici čez polja proti trgu. Nekako sredi poti naletim na žanjice. Bil je čas žetve in vreme je bilo kot nalašč za to. Ko se jim približam, jih pozdravim, ne vedoč za njihova imena, ker so bile obrnjene od mene. Prva, ki se zravna, je bila Mavserjeva mama, ki me brez nadaljnega nagovori z besedo: Za božjo voljo, kaj pa iščete tukaj? Že nekaj dni vas iščejo in sprašujejo za vas. Hvaležen za previdnostni opomin se požurim, da pridem čim prej do občinske hiše. Župana najdem pri mizi, ki se takoj dvigne in me povabi v drugo sobo. Povem mu, zakaj sem prišel in mi v nekaj trenutkih odšteje denar. Saj ga nisva štela pravzaprav, le na približno sva naredila. Ne da bi izgubljal besede, mi je segel v roke, kakor bi hotel reči, naj čimprej izginem. V pisarni so sedeli pri mizah še trije drugi uradniki. Če ne bi srečal žanjic, bi se obrnil proti graščini in prebil noč pri sobratih, tako pa sem odšel naravnost na postajo, spet po bližnjicah, in se še isti večer srečno vrnil v Ljubljano.

Zakaj so me iskali? Da bi me pospravili kot so naredili z župnikom in kaplanom malo prej. O tem nisem imel nikoli nobenega dvoma. Ko sem se bil vračal po zadnjem obisku župnije Sv. Križa, so me na poti ustavili štirje mladi s puškami. Odvedli so me v neko kmečko hišo. Vsesti sem se moral v kot, oni so pa položili puške na mizo. V kotu nad glavo je viselo razpelo. Bil sem torej v dobri družini, vendar ni kazalo, da si bomo pripovedovali špase. Dva fanta in dve dekleti in štiri puške! Razložiti sem jim moral, kdo sem, od kod prihajam, kam zahajam. Odgovor je bil: Ljudstvo je prišlo prosit, naj bi jih duhovnik obiskal za prve petke. Ta uvod ni bil ravno dolg, a jih je zadovoljil. Naslednje vprašanje pa je bilo: Kaj sodite o izdajalcu Rožmanu? Moj odgovor je bilo vprašanje: O

katerem Rožmanu pa govorite, ker jih poznam vsaj tri. Da jim beseda ni bila po volji, sem takoj uvidel, ker se je enemu stegnila roka proti puški. Še dosti prijazno mi je pojasnil, da je govor o izdajalcu škofu Rožmanu. Kaj mislim o njem? On je moj duhovni predstojnik, on me je posvetil v duhovnika, njega moram ubogati podobno kot tudi vi ubogate svoje predpostavljene. Pa on je izdajalec, izdajalec! Če je izdajalec, to slišim prvič od vas. Povejte mi, koga je izdal, kaj je hudega storil, da bom vedel, zakaj ga imenujete izdajalca. Okoli te besede „izdajalec“ se je sukal pogovor dalj časa. Menda so zvedeli od mene, kakšno je moje zadržanje napram škofu in napram tistim, ki so jih poslali, naj me zaslišijo. Vse skupaj morda ni trajalo niti pol ure, a se mi je zdelo, da je ves pogovor trajal eno dolgo uro. Smel sem se dvigniti in oditi na pot. Zdaj, zdaj po počil strel, sem si mislil, ko sem se priporočil božjemu usmiljenju. Ko sem se pri vhodu v gozd ozrl, onih treh mladih s puškami ni bilo več videti. Božja previdnost je pravočasno pripeljala mojega predstojnika iz Ljubljane, da me je rešil gotove smrti. Zame so začeli povpraševati kakor hitro so dobili nalog od predpostavljenih, naj se me kot nezanesljivega iznebijo.

Naš predstojnik je moral tista leta veliko pretrpeti. Ko nas je okoli 80 salezijancev zapuščalo Slovenijo, je bil zaprt v ječi, da ni mogel nikogar prepričati, naj vendar rajši ostanemo doma, češ, saj ne bo tako hudo.

Tisto dobro Mavserjevo mamo, ki me je opozorila, naj se ne mudim v Št. Rupertu, če mi je kaj do življenja, je doletela nekaj mesecev pozneje nadvse žalostna smrt. Zaradi varnosti so prenočevali v gradu Dob pri Rakovniku, blizu Št. Ruperta. Od dvanajstčlanske družine jih je sedem bilo pomorjenih 27. decembra 1942, na dan Sv. Družine, dva naslednjo pomlad, eden pa leta 1945. S kakšno hladnokrvnostjo in zlobo so pobijali stare in mlade, naj se ve, da je morilec ponudil edini Mavserjevi hčerki svobodo, če postane njegova kurba.

Žrtve bodo morale biti! In jih je bilo na tisoče. Po vojski je bilo pobitih še nad deset tisoč domobrancev. Od onih pa, ki so ostali doma, jih je zginilo več tisoč tiste mesece po koncu vojske.

Tisti, ki so zatrli leta 1968 na Čecoslovaškem poskus demokratizacije, so svojo nespamet obžalovali in obsodili storjeni korak, in to po dvajsetih letih. Ali bodo kdaj tudi slovenski krvniki priznali blaznosti, ki so jih počeli nad svojim narodom, ki je trpel med vojsko in še dolga leta po vojski? Dokler ne bo podobnega priznanja kot so ga dali člani Varšavskega pakta, bo stalinistična revolucija na Slovenskem ostala, kar je bila: blaznost, največja nesreča našega naroda kot jo je označil „izdajalec“ škof Rožman.

KNJIGE

France Dolinar: SLOVENSKA KATOLIŠKA OBZORJA

(Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires 1990)

Založniška dejavnost našega zdomstva je spet ponudila slovenskemu kulturnemu trgu nov proizvod, ki bo še bolj obogatil našo obilno knjižno produkcijo. Nova knjiga je monumentalno delo ne samo po obsegu (715 strani), ampak predvsem po bogastvu podatkov in misli.

France Dolinar je pristen predstavnik slovenske politične emigracije. Kot duhovnik je nosil prepričanje o prvenstvu vere in o pristnosti teološke misli, kot zgodovinar je spremljal nova dogajanja ob kritičnem primerjanju s preteklostjo in kot zavzet Slovenec je glasno zastopal tisto, kar je uvidel, da je prav za njegovo domovino, ki je v duhu ni nikoli zapustil. Imel se je za zdomca, ne za izseljenca. Kot tak je deloval v emigraciji, ne samo časovno in krajevno, ampak predvsem funkcionalno. Slovenstvu je hotel služiti po sredstvih, ki mu jih je posredovala emigracija, in emigracijo je hotel varovati in utrjevati za odpor proti domači situaciji.

Pričujoča knjiga je izbor Dolinarjevih razprav, esejev, člankov, biografij in kritik. Spisi obravnavajo vprašanje vere in Cerkve na Slovenskem, njih zgodovinske temelje in nevarnosti. Prikazujejo pot Slovencev v narodno samobitnost, duhovno in civilizacijsko rast, ocenjujejo pa tudi neugodne odločitve, ki niso peljale v samostojno življenje. Predvsem zavračajo nespretno vstopanje v jugoslovansko državno skupnost in razkrivajo škodljive posledice skupnega življenja. Posebej se nanašajo na komunistično dobo v Jugoslaviji, najtemnejšo v narodni zgodovini.

Dolinarja je priganjala k delu posebno pekoča skrb za ohranjanje zavesti o poslanstvu emigracije. Z ostrim čutom je spremljal dogajanja, ki so z one strani meje hotela izničiti emigracijo z udarci. Silovito pa je odgovarjal posebno na taktiko koeksistence, posebno kadar je čutil, da je našla prijem na tej strani. Politično emigracijo je imel za zgodovinski ponos naroda in je prav ljubosumno bdel nad njeno pristnostjo in uspešnostjo.

S prijatelji je bil potem prvoborec za uresničenje slovenske državne samostojnosti. Odkrival je njene zgodovinske predpostavke in ugotavljal

elemente za njeno graditev. Za ta ideal se je zavzemal z razumsko utrjenim prepričanjem, brez velikorečnega deklamatorstva. Slovensko državo je videl v prihodnosti kot gotovo dejstvo, ki se nam danes res uresničuje.

Dolinarjevi življenjepisi se berejo kot topli prikazi velikih osebnosti, ki jih avtor postavlja v sodobne razmere in daje njihovemu nastopanju večkrat dramatično napetost. V kritikah pa daje izraza svoji temeljiti razgledanosti na širokih področjih in brezkompromisnosti v sodbah.

Knjiga bo dragocen vir za preučevanje duhovnih in političnih dogajanj teh časov v Sloveniji in emigraciji. Posebno vrednost ima prireditev prikaz avtorjevega življenja in dela, zlasti pa dopolnilo Janeza Gruma, ki zadeto povzema podatke o tistih dogajanjih, katerim se je Dolinarjev kritični duh s tako silo posvečal in ki doslej niso bili strnjeno prikazani.

Velika hvala gre prireditelju Alojziju Geržiniču, ki je skrbno izbral in obdelal obširno gradivo, založnici, ki se ni pomišljala pred mogočimi razpoloženskimi reminiscencami, in mecenoma, ki sta izid knjige omogočila.

Dokument o komunističnih ječah

Knjiga **Moje celice*** je izšla v letu, ko tudi doma ni treba nič več skrivati. V nji je vse polno imen, so nazorni opisi ljudi, okolja, dogajanja.

Pisec je doživel okupacijo doma na Tolminskem in se je spočetka navduševal za NOB, dokler niso partizani ubili narodno zavednih kaplanov Sluga in Piščanca. Kmalu se je znašel v krempljih komunističnega ustroja ter v njih obtičal sedem let in pol. Obsodili so ga na smrt in niti tedaj ni smel pisati svojim domačim. „Ali ni ta postopek še hujši kot fašizem in nacizem? Človekove pravice — kje ste?“ (53) Ob poznejšem podobnem postopku ugotavlja: tako so delali v nacističnih taboriščih. Ko je danes ob koncu zaporne dobe to zabrusil zasliševavcu v obraz, se je ta izmaknil: „To je bil ruski sistem, stalinizem! To so delali ljudje na svojo roko. To je minilo!“ Kragelj pa: „Sklonil sem glavo in si grizel ustnice. Mislim sem si: Stalin je kriv, vidva in vsi ostali ste nedolžni!!!“ (213)

Rdeče nasilje se vzdržuje s strahom. Učinkovito sredstvo je strah posebej za tiste, ki so ohranili še kaj dobre: „Drug drugega se bojijo. Radi bi napravili dobroto, navdaja pa jih strah in bojazen pred višjim.“ (57)

Razumljivo je, da so se komunisti s posebno besnostjo vrgli nad duhovnike. V začetku leta 1950 „je bilo nad sto slovenskih duhovnikov v zaporu. Nekateri so bili stari. Nekatere so obsodili na smrt in ustrelili. Nekateri so v ječi zboleli in umrli. Druge so omehčali po bunkerjih, jih stradali in hoteli napraviti iz njih ožete cunje, ljudi brez hrbtenice. V nekaj primerih jim je to uspelo.“ (93). Druga navedba: Po tolminskem procesu je „Tolminska izgubila za nekajlet pet duhovnikov, ki s skupno odsedeli skoraj 40 let. To pomeni za dušno pastirstvo 40 let verouka manj, toliko pridig in toliko maš manj. Dovolj časa, da bi vcepili ljudem drugačno mišljenje, drugačne ideje, drugačen nauk, kot ga uči evangelij — nauk Marxa in Engelsa.“ (161)

Pisec se večkrat dotakne psihologije jetnikov. „V ječi tudi hudoben človek postane dober in rad pomaga svojemu bližnjemu. Osamelost, lakota in mraz so dobra šola, da se v človeku prebudi socialni čut.“ (110) Nasproti temu pa velja tudi, da se človek naveliča istih oseb na tesnem prostoru. Po dolgem skupnem bivanju odkrivaš le napake drugih. Novo dognanje: Trpinčenje poraja dvome, razdvoji človeka, v njem prihaja do duhovne otopelosti in odtujenosti od božjih stvari. (121) Zanimiva ugotovitev je, da je po mučnih zasliševanjih najhujša stvar premišljati o krivdi, ki je ni. (152)

Dolgotrajna zasliševanja, pomanjkanje spanja, izčrpanost jetnika zlomijo; pripravljen postane, da prizna vse, kar hočejo. „Redkokdo je zdržal.“ (148)

Ko Kraglja vodijo na tolminski proces, se pod Sveto goro spomni, kako močno je bilo v mladini zaupanje v Marijo Pomočnico. V njem poženeta ti dve misli: „Ali nas je zapustila? Ali je zares v vsakem času potrebno, da gremo z Njo na Kalvarijo?“ (159)

Eden hudih nasledkov komunističnega terorja je bil ta, da je doma znanost zastala, medtem ko je napredovala na Zahodu. Žrtve tega niso bili le zaporniki, temveč narod sploh.

„Moje celice“ so delo dobrega opazovalca, odpornega moža, vnetega duhovnika. Napisal je veljaven dokument o prvih letih suženjstva, v katero je padel naš narod.

* Jožko Kragelj, *Moje celice*. Družina, Ljubljana 1990. 216 strani, 11 fotografij.

+ dr. FILIP ŽAKELJ

Na večer pred praznikom Kristusa Kralja je odšel v Njegovo kraljestvo dr. Filip Žakelj, vse življenje Njegov zvesti služabnik in prijatelj.

Doma je bil goreč dušni pastir. Kot tak je postal rdečim revolucionarjem nezaželen. Pošiljali so nanj strupene puščice obrekovanja. Prebrati je treba samo knjigo o Sv. Urhu Štefanije Podbevšek.

Predstojniki so ga poslali na delo v ljubljanski stolnici. Tu je s svojimi pridigami ljudem odpiral oči, jim kazal pravo pot ter jih pozival k poglobljenemu duhovnemu življenju. Zato je bil poleg škofa Gregorija, dr. Ehrlicha in prof. Tomca pri komunistih najbolj zasovražen. Priljubljen pa je bil med mladci Katoliške akcije in Stražarji. Zaslovel je kot odličen spovednik in duhovni voditelj.

V begunstvu je sklenil svoj študij z doktoratom. Vrsto let je bil spiritual v semenišču v Adrogué in predavatelj na tamkajšnji teološki fakulteti. Svojo službo je pojmoval zelo resno, ves se je predajal mladeniškim dušam.

Dolge ure je prebil v spovednici ter povzdigoval danes marsikje v kot porinjeni zakrament sv. pokore. Nikdar se ni naveličal naporov dušnega pastirstva.

Ob vsem tem je opravil velikansko in zelo zaslužno delo pisca in založnika verskih in protikomunističnih knjig. Verske knjige so predvsem posvečene Marijini slavi in službi, potem pa škofoma Baragi in Rožmanu. Za beatifikacijo prvega je delal kot predsednik Baragove zveze in izdajal ter po večini sam pisal Baragov vestnik. Mnogo je napisal—imel je izreden spomin—o Gregoriju Rožmanu, razkrival resnico o njem. Sodeloval je pri pripravah za beatifikacijski postopek škofa Gnidovca. Pri srcu mu je bila zadeva naših mučencev in M. Vošnjaka. Zasebno je spomnil tudi na Aleša Ušeničnika kot svetniškega kandidata.

Protikomunističnih knjig v Žakljevi izdaji je za majhno knjižnico. Izvrstno je prikazan Pravi obraz Osvobodilne fronte (tri knjige dr. Mihaela Brunca - psevdonim M. M. Vir -), dragoceno gradivo je zbrano v zbirki Taboriščni arhiv priča, v Revoluciji pod Krimom in Revoluciji okoli Limbarske gore, v Kozinovem Komunizmu, kot ga jaz poznam. Za tisk ima pripravljenih več stvari, med njimi zgodovino Rožmanovega zavoda in kanonika Kraljiča premišljevanja o Cerkvi.

Bog daj, da bi poduhovljena osebnost vzornega duhovnika Filipa Žaklja navdihovala naše življenje in delo. In da bi navdihovala rojake v domovini, ki jo je rajnki tako presrečno ljubil.

P I S M A

Zgubljeno pismo na uredništvo DEMOKRACIJE

Pripombe k članku „Bela in rdeča »mea culpa«“ dr. Ivana Matka

Z velikim razumevanjem sem prebral v 25. številki Demokracije članek z omenjenim naslovom, kjer dr. I. Matko odgovarja na izjavo Slovenskega Narodnega odbora o spravi. Spoznaje, da stvari le niso potekale tako, kot so avtorju skozi 45 let dopovedovali in da se skrbno prikazana in umetno vzdrževana zgradba začenja podirati na vseh koncih, lahko globoko prizadene tistega, ki je vse to verjel. Njegov poskus, da si čim dalje ohrani stara podoba, je potemtakem čisto razumljiv.

Veliko se govori in piše o SPRAVI. Vsi si jo želimo. A komu se k spravi najbolj mudi? Ali tistim, ki bi radi, da se vse čimprej pozabi, še predno bi bile krivice vsaj formalno poravnane in predno pride vsa resnica na dan?

Zato bi pa rad o nekaterih trditvah v omenjenem članku malo razmišljal.

Za začetek pojasnim, da je le manjšemu delu „protikomunistov“ dano, da „si gradi ALIBI“, saj večina že desetletja trohni na „kraju zločina“.

Naši strani pripiše dr. Matko „skrajno kruti in krvavi politični in vojaški spopad“. Med tem pa po celi Sloveniji odkrivajo zamolčane množične grobove. Po pripovedovanju še živečih prič, so te grobove polnili partizani s svojimi političnimi (ne narodnimi) nasprotniki. Če sodimo po teh grobovih, je ta „skrajno kruti spopad“ terjal zatajene žrtve le na naši strani, saj še nikjer ni pisalo, da bi odkrili kake množične grobove na skrivaj pobitih partizanov. Pri tako razvpitem Sv. Urhu so z najboljšo voljo in ne vedno na čisto prozoren način spravili skupaj ok. 130 (sto trideset) žrtev „neusmiljenih pobojev, mučenj in ubojev“. Ne čez dvanajst tisoč, kot jih je bilo pobitih na naši strani samo junija 45.

Koliko slovenskih življenj je terjala „enkratna gigantska epopeja za ohranitev naše žiti in biti“? Bolj učinkovitega sodelovanja z okupatorji pri pobijanju Slovencev, kot ga je nudila O.F., si noben tuji krvnik ne bi mogel izmisliti. Odkriti grobovi to prepričljivo potrjujejo. OF je pobila neprimerno več Slovencev, kot pa Italijanov in Nemcev.

„Poklekните še vi in povejte resnico o svoji krivdi“... 45 let se je doma nemoteno — in večkrat za dobre denarje — pisalo o tej naši krivdi. Vsak

zagovor je bil nemogoč. Naj se prekličejo vse laži in neresnice in **za ostalo bomo prevzeli vso odgovornost.**

„Večina partizanov je bila kaj daleč od komunistične partije.“ Vsekakor je čudno, da te večine ni nič motila rdeča zvezda na čepicah, srp in kladivo na rdečih zastavah, oboževanje „očeta narodov“, Josipa Visarjonoviča Džugašvilija, indoktrinacija, ki so jo izvajali politični komisarji, mučenja nasprotnikov, sovraštvo do vere... — morda je bilo vse to v skladu s tisočletnimi slovenskimi izročili?

Avtor trdi, da so komunistični voditelji vodili dvojno politiko: „narodnoosvobodilno in revolucionarno“. Če bi komunistični partiji res šlo vsaj malo za svobodo naroda, ne bi zahtevala in s krvavimi dejanji izsiljevala monopol nad bojem za „osvoboditev“. Vsako delovanje izven smernic in kontrole K. P. je bilo proglašeno za izdajalsko. Ta postavka ne prenese najpovršnejše analize. Če bi bila osvoboditev res njen cilj, bi bil ta monopol popolnoma nepotreben. Jasno je, da so bili pravi nameni drugi.

„Poražena domobranska vojska“. Prodana in izdana (in prodajna cena plačana s slovensko Koroško), a ne poražena od partizanov.

Prav s to okoliščino si lahko razlagamo bes, s katerim so partizani psovali, mučili in pobijali domobrance, saj so dobili v roke razorožene vojake, pred katerimi so se za časa borbe morali skoraj redno umikati.

Najprimitivnejši nagon maščevanja se veliko bolj kruto znese nad nekom, ki te nadkriljuje in je uspešnejši od tebe, a ti zaradi nesrečnih okoliščin pade nemočen v roke, kot pa nad šibkejšim premgancem. Umik domobrancev je bil posledica delitve Evrope na Jalti, ne pa vojaškega poraza.

Za domobransko prisego je znano, da je bila izsiljena formalnost, na katero je domobranstvo kot ustanova moralo pristati. Kdor prebere njeno besedilo, lahko vidi, da ni šlo za sodelovanje z nacizmom. Če bi za podobno formalnosti rabili isto merilo, kot za to „prisego“, bi morali soditi, na primer, skoraj vse gorenjske komuniste, ki so se „množično“ vpisovali v nemški Volksbund in s tem uradno priznali nemško oblast. Večino tistih redkih Gorjancev, katerim narodni ponos in pristni odpor do tujca ni dopustil takega ponižanja, so pa komunistični aktivisti morili ali vsaj proglasali za narodne izdajalce (med njimi mojega očeta).

Ne pozabimo tudi na zadržanje komunistične partije do nacistov, dokler so bili zavezniki Sovjetov. Takrat so poznali le enega sovražnika in ta je bil „zahodni imperializem“.

„Partizanska epopeja na Slovenske je že trden del sodobne zgodovine.“ Partizanska epopeja... pa jo vzemimo kot tako, brez vsake politične

barve!

Noben resen zgodovinar do sedaj še ni dokazal — in niti ne poskušal —, da bi ta „epopeja“ pomembno vplivala na potek druge svetovne vojne. Vse žrtve in trpljenje, ki jih je zadala in prestala takoiimenovana NOV, niso skrajšale vojne niti za en dan. Kako „velikansko število slovenskih ljudi, mož in žena, mladine v cvetu svojih let“ bi si ohranilo svoja življenja, če te epopeje ne bi bilo. Potek vojne se zaradi tega ni niti malo spremenil.

Če pa še bolj natančno premislimo, bomo pa videli, da bi Slovenci padli pod komunizem tudi brez svoje krvave revolucije, saj je bilo po Jaltski konferenci to usojeno vsem slovanskim narodom.

Ko o vsem tem razmišljam, mi stopa pred oči Cankarjevo vprašanje, ki ga je zapisal v Podobah iz sanj:

„...kmalu pa je beseda razločna in kmalu je bila beseda krik.

„Čemu to brezdanje trpljenje, čemu bolečina, žalost, strah in smrt? Povej, čemu ti moja srčna kri, samo reci, čemu, pa ná jo, vzemi si jo, iztoči si jo brez strahu od kaplje: samo povej — čemu?“

Na stotine, morda tisoče knjig razprav ali zapisov obravnava in ustvarja „partizansko epopejo“. A na to vprašanje si še nihče od njih piscev ni upal pošteno odgovoriti.

Franci Markež

Buenos Aires, 4-8-90, Argentina

M. Belzú 1971 - (1636) OLIVOS - BS. AS. Argentina

* To pismo je podpisani F. M. poslal „Demokraciji“ v objavo, pa — kot nam je znano — tamkajni bilo priobčeno. Zato ga s piščevim dovoljenjem prinaša naš list. (ured.)

POJASNILO:

Pričujoča številka VESTNIKA je izšla šele maja 1991 istočasno s prvo polletno številko letnika 1991, kjer razlaga urednik naročnikom vzroke za ta zakasneli izid.

Vestnik slovenskih domobrancev
Uredništvu
Ramon L. Falcón 4158
Cor. suc. 7,
Buenos Aires, Argentina

Kranj, 8. septembra 1990

(Vljudno prosim, če tole čimprej objavite v vašem Vestniku. Prosim tudi, če mi boste poslali en izvod. - Poština moja.)

Že kar dolgo je tega, ko ste lani v št. 2 in 3 objavili vrsto člankov z vrsto izmišljotin in obtožb proti meni (1). Poleg tega sta mi osebno pisala tudi **Franci Markež** in **Jakob Beznik**. Slednjemu, ki je to pismo objavil v vaši lanski št. 2, sem v maju lani odgovoril ter ga prosil, če tudi moje pismo objavi v Vestniku in če mi odgovori na nekatera vprašanja. Ker ne vem, če je to storil, kar komaj verjamem, in ker mi tudi odgovoril ni, se vam oglašam s tem pismom z vljudno prošnjo, da ga objavite (2). Prav tako ste v št. 3 objavili še neko pismo z anonimnim podpisom KRANJČAN, iz katerega žari največ sovraštva in izmišljotin, v isti številki pa tudi Markežev dopis z naslovom **Odstrite zavese**, kot odziv na moje pisanje z istim naslovom. Dolžan sem mu še odgovor. Preveč bi bilo vsega, če bi hotel odgovoriti vsem in na vse, zlasti še, ker gre v glavnem za nestvarno in do skrajnosti žaljivo pisanje (predvsem iz KRANJČANOVEGA, malo manj iz drugih dveh). Običajno se tako ne odgovarja, vendar — tu so bralci. Dasiravno si nikoli nisem mislil, da si bomo dopisovali, ker nismo oddaljeni le geografsko, temveč tudi nazorsko in v praksi, je vendarle to potrebno. Vsaj na kratko in s takojšnjim obžalovanjem, da se med usodno vojno kot na smrt ogroženi in okupirani Slovenci nismo znašli na isti, protiokupatorski strani (3). Seveda veste, kakšne spremembe so se dogodile v naši skupni domovini, čemur se jaz, z vaše strani tolikokrat in tako po krivem obtožen človek samo zato, ker sem bil partizan (4), predvsem pa, ker te čase opisujem. A vse pišem na osnovi dokumentov ter prič (5). Mimogrede: če niste brali: v tukajšnji DEMOKRACIJI št. 28, 24. julija letos so me po „logiki“ med drugim uvrstili med „rablje in morilce, ki so pobijali domobrance okoli Škofje Loke“ (6). A jaz sem bil, kot nalašč, takrat na Koroškem. S tem pa ni rečeno, da tega povojnega pobijanja ne obsojam. Torej.

Najprej nekaj besed KRANJČANU, (anonimk uredništva ne bi smela objavljati) ki je dal naslov **Zadnja Mohikanca**.

Anonimnežem se sicer ne odgovarja, vendar je med bralci verjetno več takih, ki tudi takemu nakladanju verjamejo. To pač zato, ker to hočejo in jim ustreza, saj je prežeto s sovraštvom. Zato jaz tole pišem brez prisotnosti sovraštva, sicer se ne bo mogoče pogovarjati. Poleg tega sovrašтво pomračuje razum, tega pa je bilo — žal ga je še — že tako več kot preveč. Dalje: če je J. Vidica (a on je on, jaz pa jaz) in mene poimenoval z „zadnjima Mohikancema“, je v veliki zmoti. O teh zadevah neprimerno več in poglobljeno zdaj tu pišejo razni priznani zgodovinarji (7) in trezni ljudje. Žal, drug drugemu, kljub spravi maši 8. julija, ne moremo nič dopovedati. Kje je pripravljenost? Začetek Kranjčana je očitno pisanje laika, zato pa je tisti del, ko pravi, po „verjetnostni priči“ (ime, prosim?), da sem bil „v rangu komandirja in izvršil številne likvidacije... sadistično užival“. Navaja primer radovljiskega kmeta, pristaša OF, ki je nekaj protestiral, nakar pravi, da je za kazens sledila „smrt s cirkularko“. Kratko pojasnilo, a ne strupeno sovražnemu anonimnežu, temveč za bralce. Torej:

Nikoli nisem bil kak „komandir“ (8), najmanj pa tak za „likvidacije“. Kaj sem delal, tu ni potrebno pojasnjevati. A brezumna trditve o „smrti s cirkularko“ je taka, da ji verjame le tak, ki to hoče, normalni ljudje tega ne morejo (9). Anonimnež prav gotovo dobro ve, da si je to izmislil tako, kot tisti anonimneži, o katerih sem pisal sam v **Gorenjskem glasu**, da bi prikazal njihovo lažnivost in zahrbtno sovrašтво. Tudi te navedbe je sebi primerno uporabil „skriti“ Kranjčan, ki je verjetno med njimi. Le zakaj se tudi v oddaljenem Buenos Airesu ne podpiše, kot se vsi dostojni ljudje? (10) Le kaj mu je — komerkoli že — padlo v glavo, da mi pripiše usmrnitev „s cirkularko“, ki jo med vojno nikjer nisem niti videl!

Samo še nekajo **Črnih bukvah**, ki jih omenja glede zgodovine nepismeni Kranjčan. Iz **Črnih bukev**, polnih ponaredb (11), polresnic in izmislic, ki pa smo jih že jeseni 1944 brali tudi nekateri gorenjski partizani (dovažali so jih domobranski propagandisti iz Ljubljane) je Kranjčan pogrel tisti neumni ponaredek, kako je bataljonski **politkomisar F. Novak** dal komandi Dolomiskega odreda povelje o likvidacijah. Popoln, a tudi slab ponaredek. Prvič: prav takrat tega odreda ni bilo; drugič: nižji po rangu (bataljon-odred) ne more dati povelja višjemu (11), in tretjič: Fric Novak je bil slavist in ne bi dal iz rok, če bi že pisal, takega zmazka. A dosti in že preveč o tem.

Na odprto **pismo Jakoba Beznika** ne bom odgovarjal drugega, kot del tistega, kar sem mu pisal. To pa je naslednje (iz pisma 3. maja 89): Hvaležen sem vam za opis tistih hudih dejanj takoj po vojni... glede očitka, da sem stalinist (v Vestniku je ta beseda spremenjena v „stalinist“

(12), kar priča, da ta pojma enačite, kar pa ne bom komentiral)... a pri nas je bila OF — posvetu obćudovana (13) uporniška organizcija — sestavljena iz več slojev in strank. KPS je bila pa pobudnik in nosilec boja proti (nemškemu in italijanskemu) okupatorju, ki je bil strahovit. Škoda, da so se (naše) sile delile... in se niste pridružili boju proti (14) okupatorju. To je bilo pač poglavitno... In tisto, da pravijo, kako da „onadva (Vidic in jaz, ki jih je po vaše J. Markež v Delu pošteno okrcal) živila od tega pisanja!“ Oh, kako idealno bi bilo, če bi bilo to res. Zase vem, da je moje pisanje (pišem kronike na osnovi dokumentov, Vidic pa drugače) plačano s približno 2 dcl. kisle vode na uro, kajti za kako (resnejšo) kroniko so potrebna leta. Torej, ni denar tisto, kar me žene k težavnemu raziskovanju, pa tudi ne maščevanje, saj nisem poznal ne Markeža, ne poznam vas itd. Gre torej za zgodovino... Na koncu pa vas prosim za dvoje... da tole ne jemljete osebno, in drugo, če bi mi opisali kaj več o nagibih, zakaj ste bili med vojno tam, kot ste bili, kako ste doživljali čas vojne, kako ste gledali partizane... (15).

No, na te odgovore še vedno čakam, a kaže, da zaman?

In zdaj še nekaj k zapisu Francija Markeža **Odstre zavesa**.

Najprej zahvala (pišem mu posebej, čeprav pozno) za poslano pismo s kopijami iz Vestnika. Druga opomba pa zadeva tisto o „znanem režimskem piscu I. J.“, in pa če je „sploh vredno povojnim režimcem dokazovati resnico“ (16).

Tega ne morem sprejeti. Čeravno se čudno sliši, z režimom nisem imel nič, kajti vsa gradiva sem in še črpam v arhivih, časopisju in iz pričevanj (17). Da sem bil dostikrat kritičen do raznih dejanj režima (a ne zaplotniško), je moč tudi prebrati. Celotno **Družina** je v januarju 1985 zapisala nekaj mojih misli iz zborovanja pisateljev v Cankarjevem domu. Marsikaj bi še lahko naštel, a naj povem le še to, da sem bil v letih 1962-1970 (poprej sem kot častnik služil v JLA) večkrat in s strani najvišjih takratnih voditeljev vabljen, da bi prevzel kako verjetno visoko mesto — a sem odklonil. Zaradi tega nisem užival ravno kake milosti, vendar pa tudi kakega preganjanja nisem čutil. Kar pa je res, je res. Vedno sem bil nekako „samosvoj“. Tiskanje knjig pa je bilo vedno težavno.

Zato je bilo škoda, da me je vnuk obtoženčevega brata tako ostro napadel v **Delu**, ko sem vendar vse, ki se morda čutijo prizadete, (vabil, da se) oglasijo na moj naslov, da bom popravil, če je kaj narobe. To jih je storilo več in z vsemi sem stopil v stik, saj ne pišem zaradi maščevanja, temveč zaradi zgodovine (18) — in v pouk, da se kaj podobnega spet kdaj ne bi izcimilo.

Zato vam tod ne bi mogel (prostor) opisovati vsega na široko, poleg

tega pa tudi jaz, v obratni smeri, dvomim, če je vredno vam, na vaši strani kaj dokazovati, četudi obstoje dokumenti?! Pri tem vem, da je bil vaš oče kot človek v redu možakar in roditelj, toda vseskozi na drugi strani od medvojne partizanske. Osebnost ga nisem žalil, a na osnovi dejstev in dokumentacije sem moral biti jasen. Ne poznam resnega zgodovinarja, ki takih dokumentov, kakršni o vašem očetu obstoje, ne bi upošteval. Res pa je, da jih ni veliko. In ker je bil vaš oče nedvomno v jeseniški okolici vplivna oseba — seveda oster nasprotnik komunizma (napaka je, ker partizanstvo enačite s komunizmom) (19) — in zaveden Slovenec, kakor pravite, je bilo toliko bolj škoda, da tega ni mogel preskočiti in se pridružiti borcem proti okupatorju (20). Poglejte tole:

Dr. Albin Šmajd (21), eden izmed iniciatorjev za slovensko domobranstvo, prej advokat v Radovljici, poslanec itd., član vodstva SLS, se je v Ljubljani 16. septembra 1943 (po kapitulaciji Italije) glede domobranstva dogovarjal s krvnikom, Hitlerjevim SS generalom Erwinom Rösenerjem, ki je sam povedal, da sta kaplan A. Križman in dr. Šmajd predlagala, naj „bi se skupaj z našimi (t. j. nemškimi) četami bojevali proti partizanom (22)... mi bi jim dali orožje, strelivo in druge stvari...“ In ta prebrisani Šmajd je potem v drugi domobranski odbor za Gorenjsko, vključil tudi očeta Valentina Markeža, „kot za najboljšega“, kot je zapisal v svoj koledarček 1.11. 1944. To je v arhivu RSNZ, zdaj vnuku prav gotovo dostopen.

Še vedno pa sem pripravljen vsakomur popraviti krivico, če mu je bila storjena.

Opomba: Berite še Ferencovo: **Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945** (23).

Ivan Jan, Kranj

OPOMBE k pismu Ivana Jana (po vrstnem redu kot so vstavljene številke v Janovem tekstu):

1) Obtožbe in domnevne izmiseltine o Ivanu Janu **Vestnik ni prvi priobčil in ne prvi izrekel**. Posnel jih je iz drugih ustnih in pisnih virov; večina teh iz partizanskih, vsebinsko sramotilnih telefonskih klicev je pa I. J. sam dal v javnost. Vestnik jih je samo ponatisnil (2/89, str. 91).

2) Ker se prvo in drugo pismo vsebinsko večji del ujemata, smo odmerili prostor le zadnjemu. Zaradi tipičnih zmotnih predpostavk in trditev, ki so lastne tolikim branilcem takoimenovane NOB, bodo naši komentariji presegli zgolj anekdotično stran Janovega dopisa.

3) Tudi domobranska (domala vsa) stran obžaluje, da se Slovenci nismo znašli na isti protiokupatorski strani, obenem pa tudi ve, zakaj ne in kdo je bil kriv revolucije oziroma državljanske vojne, katere zgodovinsko dejstvo partizanski pisci, vpričo grmade prozornih dokazil za to, še danes zanikujejo. V partizanskem tedniku TV-15 se še 27. septembra letos (1990) sprašujejo, zakaj „nam vsiljujejo tezo o državljanski vojni“. Tako ponašanje in intelektualna zadrtnost sta nam nerazumljiva, čeprav si prizadevamo za golo objektivnost brez čustvenih odklonov. Partizanski boj Jan istoveti s protiokupatorsko borbo, pozablja pa na geslo „Smrt fašizmu (ne: okupatorju!) in med fašiste so prišтели kar vse nekomuniste, razen seveda filokomunistov. V zlagano Osvobodilno fronto so imeli dostop samo partizani; **to je sektaši, pristaši stranke.**

4) Da ste bili partizan, z naše strani gledano, res ni dobro pričevalo. Vendar samó zaradi tega, sami dobro veste, ne bi prišli na javno pozornico. Obtožujejo vas grozljivih dejanj, domnevno resničnih, pa tudi neresničnega pisanja zgodovine.

5) Da ste osebno prepričani o verodostojnosti dokumentov in prič, ni da bi dvomili, je pa tudi res, da nas je naša polpreteklost soočila s tolikimi „pričami“, „pričevanji“ in „dokumenti“, in to predvsem v območju takoimenovanih ljudskih sodišč in „dokumentarnih“ reportaž, da nas je praksa v odnosu do teh napravila neverne Tomaže, dokler dokaz res ni „otipljiv“. Otipljiv kot so na primer kosti iz množičnih grobišč, ki so se odkrila in se še odkrivajo. Na tem mestu gre pripomniti, da zgodovinopisca prav lahko zavedejo pri zaznamovanju oseb in tolmačenju dogodkov napačne predpostavke, iz katerih izhaja, in različne stereotipne miselne nalepke, s katerimi, si domišlja, da svobodno razpolaga.

Za domobransko stran **so očitno resnični tile fakti**, čeprav je pripravljena postaviti tudi te pod vprašaj, da le obstoji kakšen do zdaj neznani podatek, ki bi zameglil jasnost tega videnja:

a) da je Komunistična partija, poznejši absolutni gospodar nad OF, zavzela prijateljsko stališče do nacističnih čet od dneva okupacije do dneva napada na Sovjetsko zvezo. Bo kdo rekel: taktična poteza. In kdo bo odgovoril: **zakaj pa ne bi bila takoimenovana domobranska prisega tudi taktična poteza!**

b) Protiimperialistična fronta, ki so jo „skupaj spravili“ vodilni komunisti, je bila naperjena **proti zahodnim velesilam**; proti tistim, s katerimi so se potem pobratili.

c) Med črnim fašizmom in rdečim komunizmom ni bilo velike razlike. Tudi komunističnim kolovodjem so bile tuje norme krščanske morale v

teoriji in praksi. Zatorej ni bil mogoč pogovor, sporazum ali pogodba za skupen nastop proti okupatorju.

c) OF je nastala šele z 22. junijem /41 in je bila slepo in poslušno orodje partijskih samozvancev.

d) Partijska raja **se je dejansko borila** za partijske, slovenskemu narodu škodljive cilje.

e) Komunistična partija se je poslužila sovražne zasedbe (prav tako, kot je naročal Stalin v svoji knjigi o nacionalnih problemih), da je načrtno izzvala državljansko vojno in vsilila nekomunistom **edini možni način samoobrambe** — to je, po vseh naravnih zakonih ne samo dovoljeni, ampak celo obvezni silobran!

f) **Očitna nedoslednost** med takoimenovano protifašistično borbo za „svobodo narodu“ in priznanjem, obdržanjem in vzdrževanjem diktatorskega, terorističnega, policijskega režima nad velikim delom slovenskega ljudstva v teku 45 let, odvzame tistim partizanskim borcem, ki da niso bili komunisti in da se niso borili zato, da bi partija prišla na oblast, vso moralno oporo za očitke protikomunističnemu taboru.

g) Zavračamo neresnično, a drugače tudi smešno agitpropovsko sintagmo, po kateri je vsak nasprotnik komunizma že „ipso facto“ fašist.

6) Nismo brali omenjenega mesta v Demokraciji. Če le-ta navaja določene dneve, ko naj bi vi pobijali domobrancelj okoli Škofje Loke, pa bi bila na mestu — seveda vam v prid — vaša izjava, da se prav tiste dni niste ganili s Koroške. Pa še to, da se v tisti dobi — recimo od 15. maja /45 do oktobra tistega leta — sploh niste mudili v Loko ali njeni okolici. Veste pa tudi, da tudi **Matija Maček** lahko da sam takrat ni pobijal, da pa je načrtoval in vodil poboje — kdo še lahko dvomi o tem? Hočemo reči, da od zgodovinskih piscev pričakujemo večjo preciznost.

7) Ne vemo, ali ste namenoma zapisali besedico „**zdaj**“, je pa na mestu. Vprašujemo se namreč, kaj in kako so o isti problematiki prav isti priznani zgodovinarji pisali „**prej**“. In če je med njihovim prejšnjim in zdajšnjim pisanjem razlika, odkod potem prilastek „priznani“? Ni da bi jemali vsakršno vrednost njihovemu pisanju, a mnogoteri še vedno nimajo tistega bistrega pogleda v našo polpreteklost, kot ga imata npr. sicer **mladi Ivo Žajdela** ali pa bivši partizan, **odvetnik Stanislav Klep**. Klepova moralna drža bi morala biti marsikateremu partizanu zgled in spodbuda.

8) Vidite, „komandir“ je za nepartizane lahko širokopomembna in

malo precizna beseda — nanaša se pač na neko vodstveno vlogo v neki vojaški ali policijski enoti. Ne bi bilo odveč tudi na tem mestu **povedati, kaj ste bili** in ne samo, kaj niste bili. Kot ste sami zapisali (Tribuna, 5/3/90), ste bili politkomisar II. bataljona; vsekakor še nekaj več kot komandir.

9) Tu se popolnoma razhajamo: normalni ljudje zdaj že prav lahko take stvari verjamemo, normalni ljudje letakih stvari ne moremo opravljati.

Med revolucijo in porevolucijo so se dogodila tako grozovita, pošastna hudodelstva, da bi normalni ljudje res ne mogli verjeti takim pripovedim, ko... ko bi se to res ne bilo zgodilo. Recimo, da se je začelo s Krimsko jamo, nadaljevalo z vojvodskimi „ekscesi“, izmaličenima truploma župana Brulca in njegovega sina — še je v Buenos Airesu živa priča, ki je bila pri odkopu zraven! — s številnimi primeri, zbranimi v **Pravem obrazu Osvobodilne fronte** in v **Črnih bukvah**, ter se končalo v „**velikem finalu**“ masovnih pokončevanj širom Slovenije in je seglo pozneje celo dol na Goli otok. Take in podobne stvari, žal, normalni ljudje moremo in celo moramo verjeti.

Jan torej odločno zanika svojo udeležbo pri usmrčitvi s cirkularko in niti ne dopušča take možnosti mučenja in usmrčevanja. Ker pa je Kranjčan, ki je dogodek omenil, za nas resna, umirjena, odgovorna in cenjena oseba ter ne živi v Argentini, si dovolimo vzeti časa, da se občasno povrnemo na ta primer in ga opredelimo v vseh znanih razmerjih. Če je bil kdo krivično zaradi nas prizadet, bomo to krivico skušali popraviti.

10) Pravo ime avtorja članka Zadnja Mohikanca (Vestnik 2/89, str. 90) je uredništvu poznano; iz tega razloga za urednika pisec ni anonimen in je bil njegov članek objavljen. Ivanu Janu ne bodo nepoznane metode in vsestranska dejavnost nekdanje VOS oz. OZNE oz. UDBE itn. Pa tudi ne kuriozen doseg režimskih zakonov ali pa arbitrarna interpretacija le-teh po partiji uslužnih sodnikov. Primer: Miklavčičev intimni dnevnik. Ne smejo mu biti neznani tudi številni primeri, ko je že samó dejstvo sorodstvene vezi pomenilo hudo ali celo ekstremno sankcijo za v revolucionarnem boju sicer pasivne žrtve. Primer: Mauserjeva družina.

Pa vsa **izmišljena** oz. lažna imena aktivistov, borcev, zalednih terencev in „herojev“ med revolucijo, ki naj bi ščitila anonimnost njihovih dejanj? Ali ni Slovenski poročevalec objavil pesem **anonimnega** Antona Pesnika in s pomočjo **anonimnih** piscev zlival golido klevet na odlične osebe, ki se niso uklonile partijski diktaturi? Zakaj naj bi bilo torej hvalevredno tako početje le prebrisanih ofarjev in partizanov in bi zahtevali samomorilno topoglavost od njihovih nasprotnikov?

Komunisti že od nekdaj nastopajo z **izmisljenimi** oz. lažnimi imeni. Da bi pa moral pod njihovo diktaturo nekdo s polnim imenom dajati v pismih ali tisku duška svojemu ogorčenju, je pa infantilno sprenevedanje. Da je emigrantski tisk — za javnost, ne za uredništvo! — **poln anonimnih** prispevkov piscev, ki so imeli sorodnike v rdečem raj, je za zgodovinarja razumljivo in opravičljivo, za preprostega človeka pa samoumevno.

Po vsem tem, ali ne bo Ivan Jan vendarle soglašal z nami v tem, da se „**vsi dostojni ljudje**“ vedno le ne podpišejo?

11) Sicer ne poznamo vaših dokazov za ponaredbe, polresnice in izmislijotine, ki da jih so polne **Črne bukve**. V knjigi, ki nosi naslov **V znamenju Osvobodilne fronte** in ima podnaslov **Dokazila o grozodejstvih komunizma v Ljubljanski pokrajini** — knjiga je izšla leta 1943 v Ljubljani — je priobčen fotografski posnetek **Kardeljevega**, na roko napisanega povelja, **Matiju Mačku** za vsesplošno streljanje duhovnikov, kulakov in kulaških sinov. Pristnost in izvirnost tega pisma je danes **že zunaj vsake resne debate**. Kako je bilo mogoče — bi se morali vprašati — da je tajnik KPS dajal povelje vrhovnemu komandantu partizanske vojske! Zakaj vas potem čudi, če je imel politkomisar F. Novak oblast nad komando, po vojaškem rangi višjo od njega? Ali je to tako absolutno nemogoče? Ali ni šarža za politkomisarja večkrat odtehtala višjo šaržo same vojaške komande?

Pri tem pa samo preprosta trditev, da tega odreda takrat ni bilo (ali dejansko ali samo imensko ni obstojal?) in da je bil Fric Novak slavist — in tako naj bi bila dokazana absolutna nemožnost, da je ostajalo tako povelje za likvidacije. Preveč lahak zmig z ramo za tako resno stvar!

12) **Vestnik dosledno istoveti stalinizem s komunizmom**; grozljiva dejanja, ki še vedno prihajajo na dan, so bila delo **komunistov**, pa ne samo na Slovenskem in ne samo takrat. Poskus vnašati pomensko razločevanje med dvema izrazoma izhaja iz bližnje preteklosti z namenom, da bi za vse številne komunistične „ekscese“ nosila odgovornost le manjša „menjševiska“ skupina. Zato je nedopustno, da se celo sicer razgledane osebe ujemajo v past.

13) Da je bila OF občudovana po svetu, bo držalo; da so Hitlerja občudovali milijoni Nemcev, menda tudi drži; da so Stalina svoj čas oboževali tudi slovenski (recimo) ne-stalinisti, bo težko zanikati. In z vsem tem — kaj potem? Kakšno veljavo ima takšno občudovanje OF?

14) Koliko je bil vreden partizanski boj proti okupatorju, bi lahko Ivan Jan, nekdanji politkomisar bataljona, ponazoril s pripovedjo o svojih in bataljonskih uspehih in podvigih proti okupatorju (toliko mrtvih, toliko

ranjenih, toliko škode prizadejane nacističnemu vojnemu stroju itn.), potem pa še z opisom vseh naporov in uspehov usmerjenih v uničenje domačega, največkrat neoboroženega sovražnika.

15) Čudno (ali celo naivno) vprašanje človeku, ki je pred partizani zapustil domovino.

16) Markež je podvomil o koristnosti dokazovanja režimovcem na sploh in je upravičen ta dvom, če vzamemo, kako se večina oklepa bajk, npr. o NOB, o dnevu ustanovitve OF, o veličini Tita, Kardelja, Mačka in Kidriča itn. itn., potem ko je morala požreti fakt sovjetsko-nemške prijateljske pogodbe, strmoglaviti kult Stalinove osebe, pa zapirati oči pred odprtimi brezni in drugačnimi grobišči.

17) Relativno vrednost nekaterih pričevanj oz. podatkov iz gradiva, ki ga imate, naj dokaže tale primer:

Pred seboj imamo fotokopijo strani 14 iz (skoraj gotovo **Gorenjskega glasa**) od 8. marca 1989. Tam ste vi opisali okoliščine, v katerih je bil ubit, pri nekem partizanskem napadu, **Vinko Klemencič**, po domače Knezov. Gospa **Rozka Klemencič** se z vašo verzijo o tem uboju prav nič ne strinja. Ona sama, ki je bila osebno prisotna, ko so ji partizani ustrelili moža na pragu njegove hiše, je ob vašem članku vzdolž zadevnega stolpca potegnila krepko črto in zraven zapisala: To je laž!

To je eno pričevanje, ki se ne sklada z vašimi pričami.

Drugo pričevanje, kateremu ste vi hoteli celó sodnijsko oporekati, pa je vse tisto, česar vas dolži vaš partijski med vojni **tovariš Andrej Bohinc**, visoki komunistični funkcionar po vojni v jeseniškem okrožju. Kot povzemamo iz domovinskih časopisov, **ste vi potem od tiste tožbe odstopili**.

To povemo zato, da bodo bravci Vestnika spoznali, kakšne narave so izmišljotine, ki mu jih vi očitete.

„Do skrajnosti žaljivo pisanje“, ki ga našemu listu zgoraj pripisujete — ponavljamo — pa je samo ponatis (št. 2/89, stran 91) tega, **kar ste vi sami objavili** o grobih telefonskih klicih na vaš dom.

Sprejememo Janovo pojasnilo, da „z režimom ni imel nič“, čeprav se čudno sliši. Čudimo pa se Janovemu čudenju, ker da ga je vnuk oblatenega župana z Jesenic, gospoda Valentina Markeža, tako ostro napadel. Jan se na drugem mestu pritožuje, da smo v Vestniku objavili vrsto obtožb in izmišljotin proti njemu, sam pa se ni pomišljal ozmerjati z narodnimi izdajalci vse tiste, ki so se uprli boljševiškem terorju. Pravcata kurioznost in intelektualna nedoslednost se kaže, na primer, v pismu **Andreja Kirna** na **Delov Poštni predal 29**, od 18/2/89, kjer stopa v obrambo Ivana Jana

MOLITEV ZA SLOVENIJO

Gospodar veselja in kralj vseh narodov in jezikov, prosimo Te, razlij svojo milost na Slovenijo, domovino naših prednikov in našo duhovno domovino.

Podeli ji svobodo, varnost, mir in pravo mesto v svetovni družini narodov. Podpirajjo na poti k duhovni in družbeni prenovi po Tvoji volji.

Sprejmi kri, ki je bila darovana za njeno pravico, in vse trpljenje njenih otrok, da bo v zadoščenje za kršitve Tvoje postave na njenih tleh.

Posebej Te prosimo, vlivaj njenim sinovom in hčeram duha edinosti v resnici in pravici, da bo kmalu srečen dom vsem, ki skupaj živijo v njegovem zavetju.

Nam v svetu, ki zavestno sprejemamo slovensko duhovno domovinstvo, pa pomagaj, da se ohranimo v dejavni zvestobi svoji in Tvoji postavi, da bomo živeli Sloveniji v čast in razcvet, deželi, ki ji pripadamo, in vsej človeški družbi v blagodejen razvoj in Tebi v slavo, ki Ti jo neprenehoma kličemo. Slava Očetu...

V Gospodovem letu 1990.

VSEBINA

STRAN

Vladimir Kos: Med starimi borci	201
Slovincem doma in po svetu	202
Peter Urbanc: Sedem krogov vsenarodne sprave	204
Marjan Schiffrer: Spomini	207
„Belogardistični ponaredki“	222
Stanislav Klep na okrogli mizi	224
Slavko Skoberne: O Črnih bukvah	226
Zdenko Zavadlav: OZNA - udarna pest partije	236
Karel Ceglar: V začetku je bila beseda	245
Knjige	249
V spomin	252
PISMA: Francija Markeža	253
Ivana Jana iz Kranja	256
Jožeta Riglerja domobrancem	267
Ironično-vesel sprehod po obrabljenih témah	269
B. F. — Molitev za Slovenijo	III

Cena te številke na 72 str. je za Argentino \$ 35.000.

Cena vsake posamezne številke za inozemstvo pa je po 6,40 USA dol. zavsakih 80. strani. Zračne pošilke se zaračunajo posebej.

Correo
Argentino
Suc. 7 (B)
y San
Justo (B)

FRANQUEOPAGADO
Concesión N° 5811

TARIFA REDUCIDA
Concesión N° 691

Registro Nac. de la Propiedad
Intelectual N° 107.086

R. Falcón 4158
(1407) Bs. As.